

Van de redactie

Voor u ligt het eerste nummer van het Besturenbulletin van dit jaar. Het is helaas opnieuw te omvangrijk. Maar misschien lost dit probleem zich wel vanzelf op. Vorige maand is het zogenaamde *nulnummer* van de Congregatiebladenservice met een begeleidend schrijven verzonden aan onder meer redacties van congregatiebladen. Dit leverde spontaan veel reacties op (hartelijk dank!). Het Bestuur KNR zal zich binnenkort uitspreken over de vraag of de persberichten-service definitief stopgezet zal worden. In het verlengde daarvan spelen vragen met betrekking tot het hoe (vorm), wat (inhoud) en wanneer van de beoogde opvolger: de Congregatiebladenservice. Zodra de Congregatiebladenservice regelmatig gaat verschijnen kan wellicht een deel van de inhoud van dit blad daarnaar overgeheveld worden. En dan zal de lijvigheid van het Besturenbulletin tot het verleden behoren.

U zult in dit nummer veel bijdragen aantreffen die direct of indirect te maken hebben met het thema van de multiculturele samenleving. Dit thema bestrijkt meerdere levensterreinen en kan vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden. Daarom raak je er niet snel over uitgedacht of uitgepraat. Dat zal de reden zijn waarom de SNVR het meteen maar als verbindend element voor meerdere jaren heeft aanvaard.

Voorts vindt u in dit nummer de weergave van gesprekken met enkele bekenden in de wereld der religieuzen. Br Aad van Bentem is al weer ruim een jaar voorzitter van de SBCN. Hij sluit – voorlopig althans – de reeks af waarin de voorzitters van de samenwerkingsverbanden en van de KNR werden geportretteerd. Myriam Wijlens weerlegt op overtuigende wijze de gedachte dat canoniek recht een tikkeltje saai zou zijn. Ellen Daemen en Rogier Moulen Janssen tenslotte vertellen over hun werk voor de solidariteitscommissies PIN en KOS.

Zalig Pasen!

Sluitingsdatum kopij voor het volgende nummer: **14 juni 2001.**

Inhoud BB 2001-I

Van de bestuurstafel

In gesprek met broeder Aad van Bentem

Bestuurswisselingen

Joods leven in Nederland

Zijn de media betrouwbaar?

De profetische missie van vrouwen

Basisnotitie van de Werkgroep Vrouwenkontakten

Nationale Vredesdag 2001

Ouderenzorg in de multiculturele samenleving

De alomtegenwoordigheid van het heilige

Oikocredit in het zilver

Myriam met de tamboerijn

Zin in werk

Bidden met de benen

Verstoppertje

Wonderbaarlijke herinnering

Torenhoog onrecht

Voortgaande vorming: cursussen op Kontakt der Kontinenten

Laus Deo

Solidariteit in het kwadraat

Psalm

Van de bestuurstafel

In het verslag van de bijeenkomst van het Algemeen Bestuur KNR van december 2000 (Besturen Bulletin 2000-IV) zijn een aantal onderwerpen ter sprake gekomen, die intussen een vervolg gekregen hebben. Ik wil u daar graag over informeren.

Allereerst was er in het kader van het thema 'toekomstige bestuurbaarheid' sprake van een 'vragenlijst', verder uit te bouwen tot een *check list*, die door besturen van religieuze instituten desgewenst gebruikt kan worden. Afsproken werd dat stafmedewerkers deze lijst zouden voorleggen aan een twintigtal besturen van religieuze instituten om te toetsen of de goede onderwerpen erin staan en of de lijst aanvulling verdient. De eerste gesprekken hebben intussen plaats gevonden. Het AB zal op 6 juni de resultaten bespreken.

Intussen is ook een taakomschrijving van een 'stafmedewerker jongerenbeleid' zo goed als gereed.

In het genoemde verslag werd ook melding gemaakt van de vraag aan het Bureau KNR om voorbereidingen te treffen voor een advertentie waarin religieuze instituten blijk geven van hun betrokkenheid bij de ontwikkelingen en vooral de problemen die er bestaan in de 'zorg' en het 'onderwijs'. Er werd een ruwe schets voor de inhoud van de advertentie gemaakt. En er werd nagedacht over mogelijkheden tot verbreding. Maar bij de voorbereidingen stuitte wij toch telkens ook op pertinente vragen bij de effectiviteit van zo'n advertentie: plaatsing ervan in enkele kranten kost veel geld! En wat levert het uiteindelijk op? Maar het Bureau bleef signalen krijgen, dat men toch graag als religieuzen openlijk van haar/zijn ongenoegen wil laten blijken aan de politiek en aan verantwoordelijke bestuurders. Daarom zal nu geprobeerd worden een advertentie op te stellen, die op 11 mei, de dag voor de 'dag van de zorg', kan verschijnen. De besturen krijgen tevoren de tekst met de vraag of zij de plaatsing van de advertentie financieel mogelijk willen maken.

In het vorige Besturen Bulletin stond ook een verslag van de ontmoeting van delegaties van het Algemeen Bestuur KNR en van de Bisschoppenconferentie op 15 november. Daarin stond dat mgr Hurkmans onder de indruk was van de bezwaren die geuit werden tegen het feit dat hij niet bereid is pastoraal werk(st)ers, die in zijn bisdom werken binnen religieuze instituten, een bisschoppelijke zending of opdracht te geven. Intussen is door het DB-KNR aan mgr Hurkmans de vraag voorgelegd of de opmerkingen voor hem aanleiding waren zijn beleid in deze te veranderen. Daarop liet hij in een korte brief weten dat hij "vooralsnog bij de tot nu toe gevolgde gedragslijn van het bisdom wil blijven". Het DB betreurt deze opstelling, en waarschijnlijk ook vele religieuze besturen in het bisdom.

Van de UCESM, het verband van de Conferenties van religieuzen in Europa, kreeg het DB-KNR het dringende verzoek zich met een brief te richten tot de minister-president, de minister van buitenlandse zaken en de Nederlandse ambassadeur bij de Verenigde Naties. Binnenkort worden de voorbereidingen afgerond voor een bijeenkomst, georganiseerd door de VN, over de handel in kleine wapens. Die kleine wapens zorgen met name in Afrika voor dood en ellende, ook nadat de grote conflicten waarin zij gebruikt werden, al zijn afgelopen. Het *Africa-Europe Faith and Justice Network* (contactpersoon in Nederland: W. van Frankenhuijze sma, 043-4077373) wordt daarover geïnformeerd door Europese religieuzen die in Afrika werkzaam zijn. Aan de drie geadresseerden van de brief wordt nu gevraagd ervoor te zorgen dat deze punten op de agenda van die VN-conferentie komen:

- er moet een internationaal systeem komen dat ieder nieuw gemaakt wapen gemerkt wordt, zodat alle wapens en hun herkomst geïdentificeerd kunnen worden

en vervolgens de vergunningen voor de export ervan gecontroleerd kunnen worden;

- regeringen moeten van hun inwoners die in wapens handelen eisen dat zij geregistreerd zijn en een vergunning voor die handel hebben, ook al vindt de handel feitelijk buiten het eigen land plaats;
- het moet een integraal deel van vredesonderhandelingen worden dat kleine wapens bij beëindiging van een conflict worden ingenomen en vernietigd.

dr Ad Leys, secretaris KNR.

In gesprek met Br Aad van Bentem

Al weer een jaar geleden, op 17 februari 2000, werd br Aad van Bentem gekozen tot voorzitter van de SBCN, als opvolger van fr Jacques Scholte. Hij gaf jarenlang leiding aan de bureau-secretariaten van SBCN en SNVR ('Bureau Carmelweg'), was redactielid van het Tijdschrift Nederlandse Religieuzen en actief als lid van de voormalige 'Denkgroep Besturen naar de toekomst'. Hij is dan ook voor velen in religieus Nederland geen onbekende. Reden om in dit interview niet uitsluitend aandacht te besteden aan zijn persoon, maar ook aan zijn visie op het reilen en zeilen binnen het instituut waarvan hij deel uitmaakt: de Broeders van de Christelijke Scholen.

Br. Aad van Bentem (1939) werd geboren in de Haarlemmermeer in een groot gezin van bollenkwekers. Zijn lagere schooltijd bracht hij door bij de Broeders in Heemstede. Zijn vorming tot religieus en tot onderwijzer vond deels in Baarle-Nassau, deels in België (Groot-Bijgaarden bij Brussel) plaats. Zijn eerste onderwijservaring deed hij op in Mierlo Hout. Daarop volgden de standplaatsen Bennebroek en Helmond (1963-1964).

Onderwijs en opvoeding

In augustus 1964 legde hij geloften voor het leven af. Br Aad: *Ik kwam in Stevensbeek terecht als begeleider van de brugklassers. Je was dag-en-nacht bij zo'n groep: feesten, godsdienstige vorming, biecht-celebratie, Sinterklaas, competities, weekendjes kamperen in een boerderij. Na vier jaar – ik was toen 28 – ben ik directeur van het internaat geworden. Ik besteedde veel aandacht aan de groei naar zelfstandigheid van de jongens en vond bijvoorbeeld dat het tijdstip waarop ze naar bed werden gestuurd afhankelijk moest zijn van hun leeftijd en niet van de betreffende begeleiders. Die simpele verandering alleen al betekende een*

inbreuk op de autonomie van de groepsleiders. Men was gewend dat ieder zijn eigen domein had, zijn eigen koninkrijkje. Ik heb er naar gestreefd om er meer structuur en eenheid in te brengen. Na een jaar ging een broeder weg en moest er in diens plaats voor het eerst een leek worden aangesteld. Sommige medebroeders waren geneigd deze leek te ontzien, omdat hij immers vrouw en kinderen had. Ik vond dat hij gewoon moest meedraaien. Ook op onze scholen kwamen in die tijd de eerste leken. Het was een heel proces om te leren samenwerken. De eerlijkheid gebiedt te bekennen dat we een gevoel van meerwaarde ontleenden aan het feit dat we ons meer dan full-time inzetten voor onze groep van 42 jongens. Eens in de zes weken waren we een weekend vrij. Van het noodzakelijk verblijf in een totaal-instituut als een internaat – het wonen, werken, leren en leven op één plek – zagen we natuurlijk ook de schaduwkanten; daarom gingen de jongens vaak naar huis en moest het totale internaatsverblijf liefst niet meer dan een paar jaar duren! Na enkele jaren gingen enkele broeders weg en waren er vier vacatures tegelijkertijd te vervullen. Achteraf

kan ik me erover verbazen dat ik vrij onbekommerd op vakantie naar Naxos ging, hoewel er nog slechts één vacature vervuld was. Ik had een groot vertrouwen dat het allemaal goed zou komen, maar ook de onbevangenheid van de 'jeugd'.

Stichting Schoolinternaten

Nederland

Als directeur van het internaat maakte ik al heel gauw kennis met de SBCN. Die hield begin zeventig een groot onderzoek onder de 14 door fraters en broeders geleide internaten, toen nog pensionaten of kostscholen genoemd. In die periode werd ook in Stevensbeek met zijn drie internaten voor jongens, een onderzoek door de Katholieke Universiteit Nijmegen gehouden. Er is een tijd nagedacht over en samengewerkt met het oog op een fusie, maar tijdens de rit besloten de Paters van Brakkenstein hun twee internaten te sluiten. In 1973 namen wij jongens en personeel van hen over.

De schoolinternaten kwamen steeds meer politiek onder vuur te liggen. Om dit tijt te keren werd in het schooljaar 1972/73 de Stichting Schoolinternaten Nederland opgericht. De broeders van Oudenbosch vormden de stimulerende kracht hierachter. Aad werd bestuurlijk secretaris van deze organisatie. De doelstelling was tweeledig: het verbeteren van de internaatsopvoeding en het lospeuteren van overheidssubsidie. Br Aad: *We begonnen met 36 internaten met ca 5500 interne leerlingen, en na tien jaren waren er nog vier over! In de jaren zeventig vond een grootschalige sanering plaats in de jeugdhulpverlening. Volgens de heersende opvattingen in die tijd hoorde de opvoeding niet in internaten plaats te vinden, maar in de thuissituatie. Veel internaten in de jeugdhulpverlening en in de sector onderwijs (denk ook maar aan kinderen van schippers en kermis-exploitanten) verdwenen. We hadden ons imago tegen, want de ambtenaren meenden dat we een onderwijsinstelling voor rijkeluijskinderen waren. Maar*

in feite kwam een op de drie kinderen op Stevensbeek uit een gezin, dat op bijstandsniveau leefde. Dat paste in ons streven om middelen ter beschikking te stellen aan de zwakkeren in de samenleving. Het was een drukke tijd voor de SSN: het bestuur voerde gesprekken met mevrouw Kraaijeveld-Wouters, de toenmalige staatssecretaris van CRM, waarbij wij Kamerbreed gesteund werden door politici als Dien Cornelissen, Erica Terpstra en Margo Vliegenthart. De volgende Staatssecretaris, Hedy d'Ancona, stak geen hand uit, maar Joop van de Reijden had de moed om een werkbezoek aan enkele internaten te brengen, want hij wilde wel eens met eigen ogen zien waar de ambtenaren van zijn departement nu zo op tegen waren. Zijn conclusie was dat we goed werk deden. En zó kregen we in 1982 een gedeeltelijke overheidssubsidie, maar toen waren er nog vier internaten over! Na enkele jaren bleek ook die subsidie niet toereikend voor drie van de vier. Momenteel is er nog slechts één schoolinternaat over, ontstaan door de fusie van de ooit door broeders geleide internaten van Etten-Leur en Oudenbosch.

Provinciaal overste

Br Aad: *Ik heb na mijn internaatswerk een half jaar op mijn lauweren gerust en solliciteerde vervolgens naar de functie van coördinator van Bureau Carmelweg. Dat was in mei 1985. Zoals je weet heb ik dat werk altijd met veel plezier gedaan. In 1994 werd ik tot provinciaal gekozen en als zodanig maakte ik automatisch deel uit van het Algemeen Bestuur van de SBCN. Sinds februari vorig jaar ben ik voorzitter van dit samenwerkingsverband. Wij wisselen onderling veel ervaringen uit. Recentelijk zijn de statuten aangepast om het kerkelijke kwaliteitskeurmerk uit Rome te ontvangen. En tot onze verbazing kwam er onlangs een brief van de Kardinaal Prefect met enige eenvoudige suggesties zijnerzijds voor aanpassing! In onze laatste Algemeen Bestuursvergadering kwam het toekomstperspectief van onze Nederlandse broederinsti-*

tuten aan de orde. Gaat het ons bij 'toekomst' alleen om afbouw of wordt er ook nog aan opbouw, aan voortzetting van religieus broederleven aandacht besteed? Pierre Humblet hielp ons daarbij met een analyse van onze beraadslagingen tijdens eerdere AB-vergaderingen. Sedert de viering van ons veertigjarig bestaan (najaar 1999) als samenwerkingsverband wordt ook gewerkt aan een publicatie over onze geschiedenis. In het komend najaar verschijnt een historisch verantwoord en aantrekkelijk boekwerkje over veertig jaar SBCN. Wat het eigen instituut betreft ben ik heel geleidelijk in de loop der jaren gaan meedraaien in Europees verband. Momenteel ben ik Voorzitter van onze Europese Conferentie van Provinciale Oversten, die een viertal Commissies ter beschikking heeft. Als kleine Nederlandse provincie hebben we intensief contact met de Vlaamse provincie, met name op het gebied van bezinning en vorming. Onlangs zijn we met 23 Vlaamse en 14 Nederlandse broeders op bedevaart in Rome geweest. De internationale contacten die inherent zijn aan mijn functies ervaar ik als een verrijking. Vorig jaar was ik twee maanden in Rome voor het Algemeen Kapittel van ons instituut. Ik kijk met veel voldoening op die periode terug.

Het Lasalliaanse erfgoed

Br Aad: De La Salle had een uitgesproken visie op het leven en werken van zijn broeders. Hij schreef naast de 'Meditaties' over aspecten van het religieuze leven, een praktische handleiding voor het klassikaal onderwijs en een boek over de regels van wellevendheid. Hij tilde de onderwijspraktijk op een hoger niveau. Hij vond het belangrijk dat leerlingen door een gemeenschap van broeders zouden worden opgevoed en opgeleid. Als ideaal stond hem een gelovige, evangelisch geïnspireerde gemeenschap voor ogen, gericht op het opheffen van ervaringen van uitsluiting. De eerste broeders legden uitsluitend de gelofte van associatie af: zij verplichtten zich in gemeenschap te

leven teneinde kosteloos onderwijs te kunnen geven. De parochie moest in hun levensonderhoud voorzien; anders kwamen ze er niet werken. De drie geloften, die de Codex voorschreef, zijn er later bijgekomen.

De samenwerking tussen broeders en hun leken-collega's op onze scholen wordt steeds intensiever. Om de stabiliteit van onze werken te waarborgen zou ons instituut aan leken de mogelijkheid moeten bieden om een tijdelijke binding (door professie) of associatie met de broeders aan te gaan. Over tijdelijke professie van partners werd tijdens het kapittel in het geheel niet gesproken, maar des te meer over associatie. Zoals De La Salle en de eerste broeders zich eens door geloften verbonden om de opvoeding van de kinderen van arbeiders en armen veilig te stellen, zo zijn er nu ook lekencollega's die méér willen dan alleen maar medewerker zijn. Zij willen delen in de geestelijke erfenis en wensen als geassocieerde een officiële plaats in de Lasalliaanse zending. Er zijn wereldwijd al een vijftal groepen die met ons instituut geassocieerd zijn. Zowel individuele personen als groepen kunnen een officiële associatie van tijdelijke aard met het instituut op plaatselijk niveau aangaan. Het instituut neemt dan de plicht op zich om deze mensen te begeleiden. Vooral in bepaalde landen in Centraal Amerika, in de Filipijnen, Spanje en in de Verenigde Staten blijkt grote belangstelling voor associatie te bestaan.

Toekomst als broeders

Br Aad: Als een provincie zijn eigen zaken niet meer kan regelen, moet het bijtijds maatregelen treffen om samen te gaan met andere districten en om deskundige, toegewijde leken aan te trekken. Vanuit onze West-Europese situatie zien wij onderhand wel hoe de vergrijzing doorwerkt. Ook congregationeel is dat proces al breder aan de gang dan de plaatselijke verantwoordelijken soms willen inzien. Wij lopen hierin, gezien onze gesecculariseerde

samenleving, natuurlijk voorop. Wij zijn noodgedwongen veel intensiever bezig geweest met de toekomst. Sommigen, zoals onze medebroeders in de Verenigde Staten, willen van ons leren. Broeders uit het Zuiden denken vaak dat het bij ons in Nederland en West-Europa aan 'geest van geloof' in de toekomst ontbreekt, dat we onvoldoende bidden voor roepingen. Dat vraagt onzerzijds om voortdurende uitleg en informatie: over het onderwijs dat bij ons goed gesubsidieerd en gestructureerd is, over de toenemende secularisatie, over het slechte imago van de Kerk. Toen ik dat tijdens het Algemeen Kapittel deed verklaarden Broeders uit Afrika zich meteen bereid om hier in West-Europa de fakkel van ons over te nemen en voor 'hun' oudere broeders te zorgen. In hun cultuur is het immers ondenkbaar dat je ouderen aan hun lot overlaat. Broeders uit andere regio's hier naar toe halen, is praktisch onuitvoerbaar en is ook principieel onjuist: broeders uit het Zuiden moeten zich inzetten voor de opvoedkundige noden in hun eigen land en geen verzorgers van hun rijke bejaarde medebroeders worden. Gelukkig wordt dat inzicht breed gedeeld in ons instituut!

Dit jaar loopt mijn mandaat van provinciaal overste af. We gaan op een andere manier kapittel houden: in plaats van 5 dagen doen we er nu 5 maanden over. Om samen na te denken over enkele belangrijke vragen. Hoe lang kunnen we nog als zelfstandige provincie voortbestaan? Hoe voorzien we in de behoefte aan lokale oversten? Kunnen we onze bescheiden missionaire inzet nog voortzetten of moeten we die afbouwen? Onze drie laatste missionarissen in Afrika zijn tussen 67 en 70 jaar oud. Hoe gaan we om met de beschikbare financiële middelen? We staan nu voor beslissingen die richtinggevend zijn voor de nabije toekomst. Ik ervaar in mijn functie een zekere eenzaamheid, omdat je soms omwille van de toekomst vast moet houden aan bepaalde uitgezette lijnen.

Soms neem je een beslissing waar iemand op dat moment niet op zit te wachten, laat staan dat hij er jou dankbaar voor is. Dan houd ik mezelf voor: ze hebben mij die verantwoordelijkheid gegeven, dus dan zullen ze het me ook niet kwalijk nemen dat ik er serieus mee omga.

Het overlijden van enkele medebroeders de laatste jaren, betekende het wegvallen van krachtige figuren. In april vorig jaar overleed plots de jongste broeder van 56, een goede vriend. Hij werkte in de Derde Wereld. Vanaf dat moment heb ik er geen meer achter me staan. In het Kapittelrapport over de demografische toestand van het instituut wordt voor het eerst over het 'uitsterven' van het instituut in bepaalde regio's gesproken. Ik vind deze 'bekentenis' een grote winst. Opmerkelijk is de wijze waarop men in veel provincies tegen de bejaarde broeder aankijkt: zij moeten zolang mogelijk dienstbaar zijn aan de zending en als het ware sterven in het harnas. Dat de ouderdom ons geschonken wordt om het leven af te ronden en te voltooien is een pastoraal inzicht, dat kennelijk nog niet overal in ons instituut leeft. Het samenvoegen van ouder wordende districten is een oplossing die wel vaker wordt gesuggereerd. Maar daarmee los je mijns inziens niet het gebrek aan huisoversten op lokaal niveau op, al biedt het wel soelaas voor het behoud van bestuurlijke kwaliteit op het hogere provincie-niveau. Met het oog op het voortbestaan van de gemeenschappen hebben wij thans zélf nog de middelen en ideeën om oplossingen in eigen land te zoeken. Er is in onze gemeenschappen een goed ontwikkeld gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Sedert ons provinciekapittel van 1997 hebben we gesproken over de aanstelling van een assistente voor de huisoverste. Een jaar geleden trad zij in dienst. Dat we haar echt nodig hadden bleek nog onlangs bij het onverwachte overlijden van een medebroeder. Als zij er niet geweest was had ik de bedevaart in Rome moeten afbreken om alles voor de uitvaart te gaan regelen

Door mijn contacten met het buitenland, zie ik gelukkig ook veel leven en vitaliteit in ons instituut. Maar toch beklemt mij de toekomst van onze verouderende gemeenschap wel eens. Iedereen levert alleen maar aan kracht in, ikzelf niet uitgesloten... Al met al is het mijn overtuiging dat het accepteren van de eindigheid van je persoon en je provincie – in tegenstelling tot wat medebroeders in het Zuiden soms denken – een sterke geest van geloof eist.

De toekomst van de broederinstituten in Nederland..?

De religieuze levensstaat werd ooit gepresenteerd als een model, waar men met bewondering en eerbied naar opkeek en dat andere gelovigen – óók gehuwden! – in de kerk zouden moeten navolgen. Wij religieuzen hebben echter in de voorbije decennia moeten aanvaarden dat waarden als 'toewijding, gemeenschap, zending' die wij belichaamden, ook heel goed door die andere christengelovigen beleefd kunnen worden. Bij twee congregaties, de Fraters CMM en de Broeders FC vonden de laatste jaren nog intredingen

plaats. Gelukkig zijn het dertigers en veertigers, die vermoedelijk nog net de aansluiting bij de jongste generatie medebroeders kunnen vinden. Maar het zal in de praktijk moeilijker zijn, om met deze nieuwelingen een 'eigen' apostolaatsproject op te zetten. Hoe fijn deze nieuwe input voor de twee instituten zelf ook is, ik denk niet dat hiermee in Nederland een nieuwe trend is gezet. In onze regio ligt de tijd voor het laïcale religieuze leven helaas voor goed achter ons. Er zijn twee manieren om op deze werkelijkheid te reageren: er onzeker van worden óf er nieuwe mogelijkheden tot toekomst in ontdekken. Er zijn in Europa nu zó weinig kandidaten voor het broederleven, dat de Instituten zich wel moesten gaan inspannen om met christengelovigen banden van associatie aan te gaan. Je hoort en leest er in veel instituten over. Het opent nieuwe wegen naar de toekomst. Deze ontwikkeling betekent voor ieder instituut en zijn leden alleen maar winst aan identiteit.

WvdV

Het aantal religieuzen in Nederland op 1 januari van respectievelijk 1999, 2000 en 2001:

	2001	2000	1999
SNVR	8.655	9.229	9.818
SNPR	2.706	2.814	2.925
SBCN	816	856	911

Van de SMB is het aantal nog niet bekend.

Bron: Bureau KNR

Bestuurswisselingen

Zusters Franciscanessen van Heythuysen

Onder voorzitterschap van Zuster Annisia Schneider, generale overste van de Zusters Franciscanessen van Heythuysen hebben de kapittelleden de volgende zusters gekozen om de Nederlandse provincie te besturen:

Zuster Marie-Claire Vogt, provinciale overste

Zuster Benedicte de Vries

Zuster Regia Kicken

Zuster Mia Maesen.

Cisterciënzer Abdij Maria Toevlucht

Abt Jeroen Witkam heeft na 34 jaar abt te zijn geweest ontslag gevraagd en gekregen. De leiding van de Abdij berust nu bij de Abt van het moederklooster, Abt Korneel Vermeiren.

Salesianen

Pater Herman Spronck SDB is benoemd tot provinciaal van de Nederlandse Provincie van de Salesianen.

De samenstelling van de Provinciale Raad is nu als volgt:

H. Spronck, provinciaal;

W. van Luyn, vicaris;

A. Maat, econoom;

H. Baltus, raadslid;

H. Koot, raadslid.

Missionarissen van Mariannahill (c.m.m.)

Pater H. Janssen c.m.m. is als nieuwe provinciaal van de Nederlandse provincie gekozen.

Joods leven in Nederland

De Stichting Samenwerking Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen (SNVR) koos als meerjarethema voor de multiculturele samenleving. Hoewel we bij dat begrip in eerste instantie geneigd zijn te denken aan de nieuwe migranten, die sedert enkele decennia Nederland binnenstromen, leek het de redactie interessant om in dit kader een groep van 'vertrouwde vreemden' voor het voetlicht te brengen. Joden maken al eeuwenlang deel uit van de Nederlandse samenleving. Ook zij kwamen indertijd onder de druk der omstandigheden - armoede en geloofsonderdrukking - naar ons land. Historisch gezien kunnen er twee bewegingen worden onderscheiden: de sefardische joden, die in de zeventiende en achttiende eeuw uit Zuid-Europa kwamen en de ashkenazische joden uit Oost-Europa en Duitsland (negentiende en twintigste eeuw). Pas in 1789 kregen joden dezelfde burgerrechten als andere Nederlanders. De *sjoa* sloeg diepe wonden in de joodse gemeenschap en reduceerde hun aantal tot een fractie van wat het geweest was vóór de Tweede Wereldoorlog.

Voor het eerst sinds 1945 doen het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK) en het Joods Maatschappelijk Werk een grootschalig en diepgaand onderzoek naar joden in Nederland. Hoewel het onderzoek nog niet afgerond is, lijkt zich een interessante ontwikkeling af te tekenen: er zijn momenteel relatief veel joden in Nederland die wel sommige joodse tradities willen bewaren, maar zichzelf niet als religieus beschouwen.

Hoewel nagenoeg in heel Nederland de ontwikkeling van joodse gemeenten stagneert en het ledental terugloopt, een ontwikkeling die ook niet-joodse kerkgemeenschappen treft, groeit en bloeit de joodse gemeente in Nijmegen. De verklaring voor dit opmerkelijke gegeven dient waarschijnlijk gezocht te worden in de combinatie van nieuwe impulsen van buiten (allochtonen) en interne draagkracht (autochtonen). Een voorbeeld van dit laatste vormt het echtpaar Aliza en Peter Santcroos. Hij overleefde als kind de Tweede Wereldoorlog doordat hij kon onderduiken bij Ds. J. Creutzberg in Nijmegen. Zijn vrouw, Israëlitische van geboorte, is gelieerd aan rabbijn Israel Meir Lau, de opperrabbijn van Israël. Door ziekte werd hij gedwongen zich voortijdig terug te trekken uit het arbeidsproces. Sedert zij tien jaar geleden neerstreken in een nieuwbouwwijk in Nijmegen houden zij zich bezig met de weder-

opbouw van de joodse gemeente. In hun woning is het een komen en gaan van geloofsgenoten. Voordat begin jaren negentig verscheidene Russisch-joodse families naar Nederland kwamen, op de vlucht voor het antisemitisme, was er reeds een aantal joodse families in Nijmegen neergestreken uit Noord-Amerika en Israël vanwege werk op de universiteit, bij Philips of bij Compaq. Het echtpaar Santcroos spande zich in voor de opvang van vluchtelingen uit de voormalige Sovjet-Unie. Men trok zich niet alleen hun dagelijkse problemen aan, maar informeerde hen ook over de joodse leer en tradities, daar zij voorheen weinig vrijheid hadden om hun religie te kunnen beleven.

Deze bonte mengeling van autochtone en allochtone joden vormt de Joodse Gemeente in Nijmegen: een multiculturele samenleving in miniatuur-vorm. Op 29 februari 2000 werd de synagoge aan de Nonnenstraat ceremonieel overgedragen aan de Stichting Synagoge Nijmegen voor het symbolische bedrag van één gulden. Hier vinden twee wekelijks vieringen plaats, bijgewoond door circa 70 families uit Nijmegen en omstreken. Na afloop van de viering wordt er gezamenlijk gegeten. Voor mensen die van ver komen en niet op sabbat willen reizen zijn er slaapplekken beschikbaar. Behalve als ruimte voor gebed fungeert de synagoge ook als ruimte voor bezinning. Bezinning op het vraagstuk van het belang en de bewustwording van de multiculturele samenleving van stad en omgeving en de bestrijding van racisme en fascisme. De Joodse Gemeente heeft als doelstelling: Werken aan een samenleving met een toekomst, in de geest van broederschap, gelijkheid en respect van verschillende culturen die deel uit maken van onze multiculturele samenleving.

Voor meer informatie: N.I.G. Nijmegen, Nonnenstraat 21, 6511 VN Nijmegen. Telefoon 024-3452572

Zijn de media betrouwbaar?

Op 24 januari laatstleden werd de jaarlijkse studiedag van het Werkverband Religiuzen voor Gerechtigheid en Vredens (WRGV) gehouden. Het thema was: Hoe (on-)betrouwbaar zijn de media? Redactrice Agnes Grond van De Bazuin hield een boeiende inleiding rond dit thema onder de titel: *Regeert de leugen of de luiheid?* Geïnteresseerden die niet in de gelegenheid waren om deze lezing bij te wonen kunnen de tekst opvragen bij Bureau KNR (073-6921321).

De profetische missie van vrouwen

Van 17 tot 21 maart 2001 zullen ongeveer 600 vrouwen uit de hele wereld zich buigen over dit thema tijdens de WUCWO-wereldconferentie in Rome.

Uit Nederland zullen acht afgevaardigden van de Unie Nederlandse Katholieke Vrouwenbeweging (Unie NKV) deelnemen aan dit congres. Zij vertegenwoordigen de 85.000 vrouwen die lid zijn van de vier belangrijkste landelijke katholieke vrouwenorganisaties.

Vooraf het uitbannen van vrouwenhandel is een onderwerp waarvoor de Unie NKV zich hard maakt. Het werk van Zuster Michel Keesen, oprichtster van de Werkgroep Religiuzen Tegen Vrouwenhandel, zal extra onder de aandacht worden gebracht en Zuster Michel Keesen zelf is door de Nederlandse delegatie tot symbool van een hendaagse profetes geproclameerd.

Basisnotitie van de Werkgroep Vrouwenkontakten

De activiteiten van de SNVR en haar werkgroepen vinden plaats onder het jaarthema 'Multiculturele samenleving, met bijzondere aandacht voor vrouwen en kinderen'. Ook de werkgroep Vrouwenkontakten heeft zich over dit thema bezonnen. De werkgroep kwam tot de conclusie dat zij het zou toejuichen als zusters, maar ook de broeders en paters, in eigen kring een open gesprek zouden voeren over de verschillende aspecten die met het 'multiculturele samenleven' samenhangen. Zij weet dat dit op veel plaatsen al gebeurt of gebeurd is, maar op andere plaatsen blijft een breed gesprek achterwege en is de inzet voor allochtone medeburgers afhankelijk van enkelingen. Hoe dan ook, de multiculturaliteit van onze samenleving is een gegeven, in welke mate je er ook zelf mee geconfronteerd wordt. Samen hierover spreken is leerzaam en maakt (meer) begrip mogelijk.

De werkgroep heeft een handreiking opgesteld die kan dienen om gesprekken over dit onderwerp aan te gaan. Deze handreiking is hieronder afgedrukt. Tevens is deze, als 'basisnotitie', verstuurd naar alle bij de SNVR aangesloten congregaties, met het verzoek in een reactie te vertellen over ervaringen die men heeft opgedaan in gesprekken (al dan niet naar aanleiding van de basisnotitie) over het onderwerp 'multiculturele samenleving'. Ook u, als lezer, kunt een reactie sturen naar: SNVR, t.a.v. mw. I. van Nistelrooy, studiesecretaris SNVR, Postbus 112, 5201 AC 's-Hertogenbosch.

De Werkgroep heeft zich mede naar aanleiding van de studiedag met Meindert Muller op 21 juni 2000 bezonnen op het jaarthema '**Multiculturele samenleving, met bijzondere aandacht voor de positie van vrouwen en kinderen**'. Deze notitie bevat van deze bezinning de neerslag en enige suggesties voor activiteiten rond het thema. Dit vormt aldus de basis waarop de Werkgroep wil werken.

Doelstelling

De Werkgroep ziet als driedelige doelstelling van het jaarthema:

- a. het bewustwordingsproces stimuleren rond het leven van en met andere culturen;
- b. een positieve mentaliteitsverandering bevorderen binnen de Congregaties ten opzichte van andere culturen;
- c. een nieuw appèl zijn, gaan staan in een multiculturele samenleving.

Mogelijkheden voor gesprekken binnen congregaties.

Hieronder staan vier blokken die elk een basis voor gesprekken over de multiculturele samenleving kunnen vormen binnen de congregaties.

I. Verrijking en bedreiging.

In de multiculturele samenleving worden we geconfronteerd met zaken uit andere culturen.

Daaronder zijn zaken die we als verrijkend (kunnen) ervaren, zoals hun eetcultuur, hun muziek en dans, hun lichaamsbeweging, haardracht, gebaren van tederheid, hun omgaan met tijd, hun gastvrijheid, de idee van de 'extended family', hun religieuze belevingen. Maar het is ook reëel onder ogen te zien dat andere culturen gevoelens van vreemdheid teweegbrengen. Zaken uit andere culturen kunnen in onze samenleving dan als bedreigend worden ervaren. Daarbij valt te denken aan: anal-fabetisme, werkloosheid, andere geuren (die wij vinden stinken), de positie van vrouwen, de educatie van jongens en religieuze gewoonten.

Een gesprek hierover kan gaan over deze twee kanten van de ontmoeting met andere culturen:

bedreiging en verrijking. Het is van belang dat in het gesprek openheid bestaat c.q. ontstaat voor deze beide kanten van het leven in een multiculturele samenleving.

II. Gastvrijheid.

Veel zusters die (tijdelijk of permanent) leven in andere culturen of met mensen uit andere culturen, ervaren grotere gastvrijheid dan zij hadden verwacht. Een verrassende ervaring die soms schaamte teweegbrengt over de Nederlandse manier van doen, die in vergelijking daarmee schril afsteekt. De vraag werpt zich op hoe wij als christenen in Nederland omgaan met de opdracht gastvrij te zijn. Een gesprek over gastvrijheid kan gaan over de wijze waarop Congregaties in Nederland gastvrij zijn. Welke vormen kan gastvrijheid aannemen? Ervaren de Congregaties gastvrijheid als een gezamenlijke taak of is het een taak van afzonderlijke zusters? En hoe is de houding van de andere zusters ten opzichte van de zusters die zich bezighouden met mensen uit andere culturen? Bestaat deze houding uit gedogen, afkeuren, toelaten, bevestigen, stimuleren? Is er openheid voor de ervaringen van die zusters; worden haar ervaringen gezien als een leerproces voor allen; maken zij de deur open naar andere culturen?

III. Multiculturaliteit binnen de Congregaties.

Intussen is er binnen de Congregaties op veel plaatsen sprake van multiculturaliteit. Hoe wordt deze multiculturaliteit beleefd?

Een gesprek hierover zou de ervaringen van zusters hiermee als uitgangspunt moeten nemen. Wat is er veranderd sinds er geen 'monocultuur' meer is? Of is die er nooit geweest? Welke positieve ervaringen zijn er in een multicultureel samengesteld gremium (leerpunten, verrijkingen, vernieuwingen of impulsen) en welke negatieve (drempels, blokkades, onbegrip of bedreigingen)?

Hoe gaat men daarmee om? Hoe komt dat op de ander over?

Doel van het gesprek kan zijn, leerpunten te inventariseren. Deze zouden binnen de SNVR kunnen worden uitgewisseld.

IV. Multiculturaliteit en angst.

Gevoelens van vreemdheid in de confrontatie met andere culturen hebben, ook in de Congregaties, soms plaatsgemaakt voor angst, die niet gering is. Angst, bijvoorbeeld, voor het vreemde *an sich*, voor een 'zwarte' samenleving, zoals voor een zwarte school. Angst voor het dominant worden van een andere religie, voor de macho-cultuur, waar met name vrouwen en kinderen onder lijden. Angst ook dat we zelf moeten inleveren, zowel financieel, cultureel, religieus als sociaal.

Enerzijds zal in andere gesprekken ook angst voor (aspecten van) andere culturen ter sprake kunnen komen. Anderzijds is het mogelijk precies de bestaande angst onderwerp van gesprek te maken. Daarbij is het belangrijk deze angst niet te bagatelliseren, maar ook niet onnodig te vergroten of te bevestigen. Dat vergt een ingewikkeld balanceren tussen respect voor de bestaande angst en wegnemen van de angst waar deze ongegrond of onterecht is.

's-Hertogenbosch, 15 december 2000

Zr. Liduine Houtsma, Zr. Aloysa van Amersfoort, Zr. Esther Geertsma, Zr. Henrica Jans, Zr. Marie-José de Kok, Zr. Netty de Louwere, Mw. Toos Starmans, Zr. Thérèsa Vandeweyers, Zr. Editha Klein Gunnewiek, Mw. Inge van Nistelrooy

Nationale Vredesdag 2001

De werkgroep vredesvraagstukken van de SNVR organiseert dit jaar de Nationale Vredesdag voor Religieuzen op zaterdag 8 september 2001 op de bekende en goed bereikbare locatie Drs. Piersoncollege, Den Bosch (gelegen aan station Den Bosch, Oost). Dr. Berma Klein Goldewijk heeft opnieuw haar medewerking toegezegd! De voorbereidingen zijn nog in volle gang, maar de datum kunt u nu al vastleggen.

Wg Vredesvraagstukken

Ouderenzorg in de multiculturele samenleving

Sinds een jaar staan de activiteiten van de verschillende SNVR-geledingen in het teken van het meerjarenthema 'de multiculturele samenleving, met bijzondere aandacht voor vrouwen en kinderen'. U hebt hierover al meer kunnen lezen in het besturenbulletin. Al werkend met dit jaarthema, valt je oog soms op titels van boeken die een bijzonder aspect van andere culturen belichten. Aspecten waarvan je je realiseert dat je daarmee volstrekt onbekend bent, ook al vormen ze alledaagse praktijk bij mensen bij je om de hoek. Een dergelijk aspect is de zorg voor ouderen onder Turkse migranten. Het boek 'Zorgen over zorg' van Ibrahim Yerden¹ biedt een kijk hierop, waarbij ook een en ander duidelijk wordt over de (veranderende) verhouding tussen mannen en vrouwen en hun zorgrelaties. Een impressie van dit boek.

Turkse ouderen moeten over het algemeen niets hebben van verzorgings- en verpleeghuizen. Huisartsen en ziekenhuizen zijn een geaccepteerd goed, maar zorg voor ouderen wordt naar hun opinie gegeven binnen de familiekring. En dat is allemaal geregeld volgens strikte, traditionele codes.

Hoe ziet dat traditionele zorgmodel eruit? De hele zorg is gebaseerd op de grootfamilie: meerdere generaties wonen bij elkaar, onder gezag van de

grootouders. Zonen blijven bij hun ouders wonen, met name de oudste. Deze laatsten dragen de verantwoordelijkheid voor de zorg als hun ouders die gaan behoeven. Meisjes worden van jongsaf opgevoed met het idee dat zij later huwen en intrekken bij hun schoonouders, in wier huishouden zij moeten gaan werken. Zij worden meestal tussen hun 14e en 18e jaar uitgehuwelijkt. De oudste zoon trouwt bij voorkeur met een volle nicht in de mannelijke lijn, zodat - zo wordt verondersteld - er niet al te grote verschillen bestaan in klasse en cultuur, en de traditie aldus beter wordt gewaarborgd. Deze schoondochter zal, als haar schoonouders zorgbehoevend worden, de zorg voor hen en voor het gehele huishouden gaan dragen. Idealiter deelt zij de lichamelijke verzorging met haar man, omdat hij die draagt voor zijn vader, en zij die voor haar schoonmoeder. Met name de intiemere lichaamsverzorging is sekse-gebonden. De zorg voor haar eigen ouders is de verantwoordelijkheid van haar oudste broer en schoonzuster.

Yerden belicht hoe deze codes onder druk staan in naar Nederland gemigreerde Turkse families. Een paar van zijn bevindingen op een rijtje.

Of zorg op de traditionele manier gegeven wordt hangt af van de mate waarin men erin is geslaagd de traditie als geheel verder te dragen en daarin zelf het goede voorbeeld te geven. Daar begint het probleem, want veel Turkse zonen dragen niet op de traditionele manier hun zorgverantwoordelijkheid voor hun ouders in Turkije. Aanvan-

---

¹ Ibrahim Yerden, 'Zorgen over zorg. Traditie, verwantschapsrelaties, migratie en verzorging van Turkse ouderen in Nederland', Amsterdam (Het Spinhuis), 2000, ISBN 90 5589 180 0

kelijk stond hun verblijf in Europa in het licht van hun verantwoordelijkheid in de familie. Maar zij waren nooit van plan geweest zo lang weg te blijven. Zij, en vooral hun kinderen, raakten in Nederland thuis en het werd alsmoer moeilijker om terug te keren. Sommige mannen hebben hun vrouwen in Turkije achtergelaten om voor zijn ouders te zorgen. Of zij lieten hun ouders overkomen naar Nederland. Velen voelen zich schuldig door hun falen.

Ook voor Turkse grootouders in Nederland blijkt het moeilijk de traditionele grootfamilie vorm te geven. Als de zorgbehoefte groeit onttrekken zonen en schoondochters zich aan de traditionele verwachtingen. Zij zijn bekend geraakt met de institutionele zorgvormen in Nederland en neigen ernaar deze in te zetten. Dat levert spanningen op en schaamte. Bij vrouwen groeit de wens, die zij in hun hart al koesterden, meer te zorgen voor eigen ouders. In de mate dat zij zich aan de overmacht van hun mannen weten te onttrekken of dat hun man begrip hiervoor heeft, geven ze vorm aan deze verantwoordelijkheid. Ook dat levert spanningen op.

Verder groeit de wens van een vrije partnerkeus. Hoewel van alle van de onderzochte echtparen beide partners van Turkse afkomst zijn, groeit het aantal waarbij man en vrouw niet neef en nicht zijn. Ook dat levert spanningen op.

Turkse ouderen die de tijd waarin zij zorgbehoefstig zullen zijn zien naderen, zien de toekomst met zorg tegemoet. In hoeverre kunnen zij rekenen op zorg in familiekring?

Het boek van Yerden wil in eerste instantie het gesprek binnen de Turkse gemeenschap in Nederland op gang brengen. De hele problematiek van zorg voor ouderen bevindt zich sterk in de taboe-sfeer. Men schaamt zich voor falende zorg, als falende leverancier, of als ouders die gefaald hebben hun kinderen in traditionele zin op te voeden. Zonder gesprekken, zonder culturele veranderingen, zullen schrijvende situaties voortduren en meer en meer ontstaan.

Voor de Nederlandse lezer werkt het boek als een *eye-opener*. Lezen over de zorg voor ouderen in een andere cultuur, voert je op een concrete manier in in alledaagse omgangsvormen, in opvattingen en waarden en normen die allemaal anders zijn. Je treedt een onbekende wereld binnen, maar op een zo alledaags niveau, dat je je er wel meteen wat bij voor kunt stellen. Zo roept de bijzondere positie van Turkse vrouwen, met hun verplichte, ondergeschikte zorgtaken, herinneringen op aan vervlogen tijden in onze cultuur. Maar ze opent ons ook de ogen voor de mantelzorg die de vrouwen van de zogenaamde 'sandwich-generatie' verrichten voor hun 'zelfstandig' wonende ouders, waartoe ze ook op een soms schaamteloos vanzelfsprekende wijze worden verplicht. Dat gebeurt nu, in onze cultuur. Maar dan, nog altijd, zonder dat mannen op hun zorgverantwoordelijkheid worden aangesproken. Dat kunnen we dan weer leren van de Turken in ons midden.

Inge van Nistelrooij

De alomtegenwoordigheid van het heilige

De joodse traditie van gerechtigheid doen

Dit blad is uiteraard niet het geëigende medium voor een uiteenzetting over het joodse geloof. Niettemin willen we één opvallend aspect van het jodendom, de nadruk op het doen van gerechtigheid, in beknopt bestek beschrijven. In deze bijdrage wordt dat aspect belicht middels citaten van twee vooraanstaande joodse geleerden: judaïcus Marcus van Loopik en rabbijn Awraham Soetendorp.

Het wezen van het jodendom is dat daarin alle dingen dynamisch zijn. Het is een ondogmatische godsdienst. Dat komt doordat het jodendom niet voortkomt uit de theorie, maar uit de centrale ervaring van zeshonderdduizend joden die aan de voet van de Sinaï hebben gestaan en Gods openbaring hebben meegemaakt. Daardoor voelen zij een historische lotsverbondenheid. Die ervaring is de eeuwen door vooral van mond tot mond levend gehouden.

In het jodendom bestaat geen vast beeld van God. De naam van God betekent: *Ik zal zijn, wie Ik zal zijn*. God is niet van tevoren ingevuld, maar nodigt de mens uit tot een open ontmoeting. Het gebod 'Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht houden' betekent dat je geen vooropgezet plaatje over Gods gezicht mag plakken. God is niet enkel lieflijk en aardig, maar ook niet alleen een strenge rechter. Zodra je zijn beeld vastlegt, maak je je schuldig aan afgodendienst. God is aanwezig in ieder mens.

Het ontbreken van geloofsdwang in het jodendom heeft alles te maken met het relatief geringe belang dat wordt gehecht aan een zuivere geloofsleer. Uitgangspunt is het handelen, niet de theorie. Voor joden is het begin van wijsheid de vrees voor de Eeuwige. Dat wil zeggen dat je de dingen doet die hij je oplegt en mijdt wat hij verbiedt. Vanuit het doen zul je begrijpen. Daarom is het grootste punt van zorg voor de joden niet de rechtzinnigheid in de leer, maar de correctheid van het handelen. Gechargeerd gezegd is het grote verschil tussen christendom en jodendom, dat christenen altijd op zoek zijn naar het ware denken en joden naar het ware doen.

Rabbijn Soetendorp ziet rechtvaardig menselijk handelen als een wijze van navolging van de Eeuwige. Wanneer je maar in staat bent de vonk van heiligheid te herkennen in de relatie van mens tot mens, in het bijzondere, in het gewone, dan is heiligheid binnen handbereik, het is alomtegenwoordig. Soetendorp vervolgt: Dit alles wil ten diepste zeggen dat wanneer je de ander je hand geeft, ter ondersteuning of bemoediging, je een heilige handeling verricht. Je bent partner van God in de vervolmaking van de schepping (de *Tikoen Olam*).

Het verleden kan niet veranderd worden, maar wel kunnen wij door bewust te zijn van wat wij verkeerd deden, en de waarachtige wil tot *tesjoewa*, tot inkeer en terugkeer, de hartstocht verwerven om de toekomst te veranderen.

Wanneer de wereld in duisternis gehuld is en reddeloos verloren lijkt, mogen wij niet in wanhoop (*ji'oesj*) geraken. Want ook al heeft God zich verborgen, en lijkt zich als het ware niet te bemoeien met het terugdringen van het kwaad, de *Altijdaanwezige* heeft dit slechts gedaan om gevonden te worden. Sinds de schepping is er geen krachtiger activiteit dan het wachten van God op het rechtvaardige handelen van de mens. Wellicht wordt hierdoor de hoop van de mensheid het meest levend gehouden. Het is niet alleen de mens die op zoek is naar God, maar het is evenzeer God die op zoek is naar de mens².

[Bronnen: HN-magazine Joods leven in Nederland (themanummer 7 oktober 2000). & inleiding tot Bidden met de benen (Awraham Soetendorp).] *WvdV*

OIKOCREDIT IN HET ZILVER

In het woud van fondswervende organisaties is het wel eens moeilijk om de weg te vinden en tot goede keuzen te komen. Komt ons geld wel terecht bij diegenen waarvoor wij het willen geven? Hoelang kunnen wij deze ondersteuning nog volhouden? Veel orden en congregaties hebben hun toevlucht genomen tot de Solidariteitsfondsen: KOS, AMA en PIN. Deelname aan deze fondsen bespaart veel tijd want de lei-

---

² Deze gedachte vinden we ook terug in het elders in dit nummer opgenomen verhaal 'Verstopperkje'

ding van deze fondsen neemt ons werk uit handen van na te moeten gaan of een aanvraag bonafide is of niet.

Graag wil ik iets schrijven over een ander fonds dat de moeite waard is en heel betrouwbaar: OIKOCREDIT - dit naar aanleiding van de jubileumviering die ik bijwoonde op 11 november.

In 1975 werd Oikocredit opgericht vanuit de Wereldraad van Kerken. De naam die het toen kreeg was E.D.C.S., Ecumenical Development Coöperative Society. Deze naam duidt al aan dat het geen bank is, maar een organisatie waarvan men lid kan worden, een organisatie met een heel eigen visie en beleid. In de loop van de jaren bleek de naam E.D.C.S. voor veel taalgebieden lastig te verklaren en moeilijk te onthouden. De nieuwe naam Oikocredit maakte een einde aan de spraakverwarring. Oiko verwijst naar het Oudgriekse woord *oikos*, dat gemeenschap en wereld betekent. We vinden dit terug in de woorden oecumene, economie en ecologie: essentiële begrippen binnen het werk van Oikocredit. Credit verwijst naar krediet, maar ook naar het Latijnse woord *credere*, dat geloven betekent. Dat is ook de kern van het werk van Oikocredit: geloven dat achtergestelde mensen in staat zijn hun leven een positieve wending te geven. Als er maar iemand is die hen krediet geeft.

Het doel van de organisatie was en is nog steeds: kansarmen in staat stellen uit de vicieuze cirkel van de armoede te breken. Niet door giften, maar volgens het leenmodel, een model waarin kerken, particulieren en instellingen aandelenkapitaal ter beschikking stellen aan Oikocredit. Tegen rente wordt geld uitgeleend aan coöperaties en andere groepen kansarme mensen in ontwikkelingslanden. Het gaat dan om het ondersteunen van lokale initiatieven die bij banken niet voor krediet in aanmerking komen. Het is bijna voor de hand liggend dat het vaak gaat om projecten die door vrouwen worden opgezet en uitgevoerd. Door het beleid van Oikocredit om geen giften te geven maar het leenmodel te hanteren wordt recht gedaan aan partnerschap met de mensen in de ontwikkelingslanden. Er wordt vertrouwen gegeven dat deze mensen met wat start-hulp het zelf kunnen roeien en dat blijkt geen ongegrond vertrouwen. Ruim 85% van de uitgezette leningen zijn op tijd terug betaald. Dat is de terechte trots van deze mensen.

Oikocredit gaf met dit beleid een belangrijke impuls aan een andere manier van denken over ontwikkelingshulp, een manier die mensen in ontwikkelingslanden daadwerkelijk in staat stelt in hun eigen levensonderhoud te voorzien.

De effectiviteit en geloofwaardigheid van dit model moge ook blijken uit het feit dat ook NOVIB in Oikocredit investeert. Er is voorts een relatie met Wilde Ganzen.

Hoe participeert men?

Gaat het om investeren in Oikocredit of om schenken? Feitelijk gaat het om beide. Men kan rechtstreeks aandelen kopen waarop men dan 1 à 2 % dividend kan verwachten. Het nominale bedrag van zo'n aandeel kan te allen tijde teruggevraagd worden - als dat nodig mocht zijn. Oikocredit heeft in diverse landen zogenaamde steunorganisaties. In Nederland is dat N.V.O.C. - Nederlandse Vereniging tot steun aan de Oecumenische Ontwikkelingsorganisatie. De NVOC geeft in Nederland bekendheid aan Oikocredit en biedt particulieren en organisaties die niet rechtstreeks lid van Oikocredit kunnen zijn, de gelegenheid om certificaten van aandelen Oikocredit à f 500,- te kopen. De NVOC telt momenteel zo'n 4350 leden en donateurs. 47 certificaathouders nemen via NVOC voor 62 miljoen gulden deel aan Oikocredit. Ook schenkingen zijn welkom waarvoor belastingvoordeel geldt.

Jubileum

Toen op 11 november 2000 in de Amsterdamse Westerkerk gevierd werd dat Oikocredit 25 jaar bestond, was daar alle reden voor. De internationale organisatie met haar hoofdkantoor in Amersfoort, is in die jaren sterk gegroeid. Begon zij in 1975 met een kapitaal van anderhalf miljoen en een groot vertrouwen, zij sloot het mil-

lennium af met een aandelenkapitaal van 275 miljoen gulden, afkomstig van 18.000 deelnemers. Op dit moment is de organisatie actief in 70 landen en steunt initiatieven op gebied van landbouw, visserij, woningbouw en kleine industrie.

De viering begon met een jubileumdienst onder leiding van Ineke Bakker, secretaris van de Nederlandse Raad van Kerken en met medewerking van prof. Kwesi Dickson van Ghana, die de charismatische Desmond Tutu opvolgde als voorzitter van de Afrikaanse Raad van Kerken. Het was sober en heel indrukwekkend, ook al verstonden we het koor "Encuentro de Dios" niet zo best. 's-Middags was er een symposium onder de kundige en geestige leiding van Dr. Albert van de Heuvel. Minister van ontwikkelingssamenwerking Eveline Herfkens, de directeur van Oikocredit Gert van Maanen, prof. Kwesi Dickson en Peter Ondeng, Project Support Officer voor Afrika voerden het woord en beantwoordden vragen waardoor een levendige discussie ontstond.

Forumlid Prof. Kwesi Dickson verwoordde zijn visie bijvoorbeeld aldus: Andere mensen helpen hun leven de moeite waard te maken: dat is de plicht van iedereen die zich Christen noemt. Bijvoorbeeld door hen de kans te geven zichzelf te helpen, want dat is de beste hulp die er is. Het gaat namelijk om mensen. Iedereen heeft de mond vol over ontwikkelingssamenwerking maar in de praktijk komt het vaak neer op prestigeprojecten en oogverblindende kantoren in grote steden. Bij ontwikkeling moeten mensen in het middelpunt staan.

Die mensen stonden in het middelpunt op deze dag. Doordat wij als deelnemers echt geraakt werden zal onze zorg voor die mensen met ons meegaan.

De feestdag stond echter niet voor één maar voor twee jubilea. Niet alleen het 25 jarig bestaan van Oikocredit internationaal stond centraal op die elfde november, ook werd het startschot gegeven voor de viering van het 25 jarig bestaan van Oikocredit Nederland. Deze Nederlandse vereniging viert nu haar jubileum.

Oikocredit Nederland is een van de 29 nationale steunverenigingen die Oikocredit ondersteunen. Zij werven deelnemers door verkoop van certificaten van aandelen en geven voorlichting aan hun nationale achterban. Oikocredit grijpt het jubileum aan om het aantal aandeelhouders fors uit te breiden.

Informatie: Oikocredit Nederland, tel. (030) 2341069
e-mail: nederland.ov@oikocredit.org

Mw. Magda Frijns, Vrouwe van Bethanië

Myriam met de tamboerijn *In gesprek met Myriam Wijlens*

Myriam Wijlens werkt parttime op het officialaat in Munster en doceert daar aan de universiteit. Daarnaast werkt ze – eveneens in deeltijd - aan de Theologische Faculteit in Tilburg. Tevens geeft ze gastcolleges in Rome en is lid van de commissie KAR en van enkele commissies van de Bisschoppenconferentie in Nederland.

Achtergrond

Myriam Wijlens (Losser, 1962) groeide samen met haar jongere broer op in een gedegen katholiek gezin. Myriam: *In dat gezin was geloven niet iets waar je over sprak, maar wat je deed. Ik heb zelf ook een sterk "geaard" geloof, iets dat volgens mij vele Twentenaren heb*

ben: het gaat daarbij om het wezenlijke van het geloof. Dit geeft veel steun, omdat het geloof niet zo snel staat of valt met het al dan niet goed functioneren van een bepaalde ambtsdrager. Soms denk ik dat ik daarom ook als kerkjuriste kan werken. Ik heb dat als

kind en jongere heel duidelijk bij mijn oma gezien. Die had veel meegemaakt in haar leven: had als jonge vrouw een weduwnaar met kinderen getrouwd en kreeg daarna ook zelf nog kinderen. Voor haar was het dagelijks gebed heel belangrijk. Daar nam ze zich ook de tijd voor. Ze liep of fietste dagelijks naar de kerk en had zo toch vaak anderhalf uur per dag voor zichzelf. In het gebed kon ze haar zorgen uitspreken en kreeg ze nieuwe moed en energie om er daarna weer voor anderen te zijn. Een soort mini-retraite dus. Maatschappelijk gezien was zo'n anderhalf uur per dag toen volledig geaccepteerd, want men ging immers naar de kerk. Ik denk dat veel vrouwen vandaag niet die luxe kennen van tijd voor zichzelf hebben en krijgen.

Myriam ging bij de Karmelieten in Oldenzaal naar school. Er heerste een dorpse mentaliteit: allemaal kinderen uit omliggende dorpen. Prettig om in een beschermd milieu te mogen opgroeien. De komst van een nieuwe pastoor in het dorp was belangrijk voor haar. Myriam: *Eind zeventiger jaren zijn we daar met jongerengroepen en liturgie begonnen. Dat vond ik fascinerend. Ik wilde eigenlijk medicijnen studeren en besloot om tijdens de zomervakantie in het ziekenhuis te gaan werken om te kijken of dat werkelijk iets voor me was. Ik deed secretaresse-werk voor een chirurg. Het schokte me dat hij zijn patiënten niet bij naam kende, maar sprak over die mevrouw met die gebroken pols of arm. Dat vond ik niets en ik dacht nee, dat wil ik niet. Ik wil me eigenlijk met de laatste vragen van het leven bezighouden. Toen gebeurde wat zich vaker voor zou doen in mijn leven: ik kwam mensen tegen die mij door hun persoon fascineerden. Vooral een leraar catechese, een leek, was in die tijd erg belangrijk voor me. Die man kwam met gedegen kennis; we hebben een jaar lang de geschiedenis van het christendom behandeld en hij luisterde naar mijn zoeken. Toen ben ik theologie gaan doen, hoewel mijn ouders dat in het begin niet zo geweldig vonden,*

omdat het onduidelijk was of je daarin als vrouw werk zou kunnen vinden.

Van Twente via Nijmegen naar Ottawa

De overgang naar Nijmegen was niet zo groot, want reeds als kind trok het haar om over de grenzen heen te gaan. Tijdens haar theologie-studie raakte ze geboeid door het kerkelijk recht. Naar aanleiding van Vaticanum II stelde ze zich de vraag: wat gebeurt er als zo'n geloofsgemeenschap tot nieuwe inzichten komt, zich herbezint op het geloof en een aantal dingen in nieuw perspectief ziet? Wat moet er dan gebeuren, zodat die geloofsgemeenschap ook kan leven in overeenstemming met die nieuwe visie? Hoe verloopt zo'n proces? Myriam: Toen kwam ik erachter dat dat iets met canoniek recht te maken had of zou moeten hebben. Dat je daar eigenlijk een soort vertaling vindt in structuren van wat je als visie hebt. Zonder structuren blijft die visie een prachtige visie, maar het wordt geen geleefde realiteit. En die vertaalslag interesseerde me. Vanuit dat perspectief heb ik canoniek recht gestudeerd en niet zozeer om te leren hoe je de nietigheid van een huwelijk vast kunt stellen. Dat doe ik wel in mijn dagelijkse werk en dat is ook goed, maar mijn eigen interesse blijft nog steeds in die vertaalslag. Kerkelijk recht kun je aan slechts weinig faculteiten in de wereld studeren. Professor Knut Walf, hoogleraar in Nijmegen, heeft me op het spoor van Ottawa in Canada gebracht. Hij vond het belangrijk dat ik aan een grote internationale faculteit zou studeren en dat ik in een taal zou studeren die ik later zou kunnen gebruiken voor publicaties. Mijn verblijf in Ottawa was een belangrijk keerpunt in mijn leven. Wij zaten daar enkele jaren door metershoge sneeuw en vrieskou min of meer 'opgesloten' met mensen uit 89 bisdommen, uit 22 landen. Daar heb ik kennisgemaakt met de universele katholieke kerk. Ik ondervond dat je over dezelfde feiten op een totaal verschillende manier kunt berichten. We deden bijvoorbeeld een rondje over biechten en ik zei dat er in

Nederland nagenoeg niet meer gebiecht werd. Een Australische priester vertelde echter dat hij iedere zaterdagmiddag twee-en-een-half uur in de biechtstoel zat. In mijn verbeelding zag ik hele rijen mensen. Bij navraag bleek het om twee of drie personen te gaan in een parochie waar zondags 2000 mensen naar de eucharistieviering gingen. We spraken dus feitelijk over hetzelfde, maar het beeld dat werd opgeroepen was heel verschillend, doordat het op een andere wijze werd gepresenteerd. Toen heb ik begrepen hoe belangrijk het is hoe je over iets bericht en heb me afgevraagd of Nederlanders zich daarvan altijd voldoende bewust zijn. Door mijn studie in Ottawa voel ik me deel uitmaken van een universele kerk. Het communiceren tussen verschillende taalgebieden en culturen is mijn "handelsmerk" geworden. Ik schreef een proefschrift in het engels over een Duits thema en ik ben gevraagd om komende zomer in Washington college te geven, opnieuw over een kerkrechtelijk probleem, dat zich met name in Duitsland heeft ontwikkeld. De Nederlandse kerkjuristen draaien in dit opzicht slecht mee; ze publiceren te weinig in andere talen. Aangezien het Nederlands een klein taalgebied bestrijkt, is het noodzakelijk om andere talen te leren spreken en lezen en je kunt dan ook een brug tussen de verschillende taalgebieden gaan vormen. Ik vind het jammer te moeten constateren dat studenten steeds minder in staat zijn om teksten in andere talen te lezen. Voor mij is dat een paradox: Europa groeit, maar we weten steeds minder over elkaar, omdat we elkaars taal niet spreken. Het leren van een andere taal impliceert immers ook dat ik leer anders te denken. In dat verband vraag ik me ook af wat de gevolgen zullen zijn voor de wereld kerk van het slinkend aantal religieuzen. Door hun internationale instituten slaagden ze er in om vanuit verschillende culturen met elkaar in gesprek te blijven: die instituten waren en zijn dus netwerken die van levensbelang voor de kerk zijn.

Bisdommen zijn veelal meer naar binnen gericht.

Toen ik na vier-en-een-half jaar uit Ottawa vertrok, werd ik uitgenodigd om in Duitsland te komen. Ik werd gevraagd om een soort tweede proefschrift, een Habilitation te schrijven. Ik besloot toen dat het over oecumene moest gaan. Het communiceren tussen verschillende christelijke gemeenschappen of kerken, oecumene heeft opnieuw dat grensverleggende karakter, waarvan ik denk dat het een rode draad in mijn leven is. Het ging me opnieuw om het maken van een verstaalslag van theologische inzichten naar juridische normen. Ik ben steeds benieuwd: welke waarden zijn belangrijk voor een geloofsgemeenschap om beschermd en gestimuleerd te worden? Het idee dat recht achter de feiten aanloopt klopt niet, want recht kan wel degelijk het gedrag van mensen ook sturen. En doet dat ook. Een voorbeeld is het krijgen en opvoeden van kinderen: als een maatschappij het belangrijk vindt bijvoorbeeld op lange termijn de sociale verzekering veilig te stellen, zal het hebben van kinderen gestimuleerd worden. Dit wordt dan middels kinderbijslag en het creëren van fiscale aftrekposten gedaan. Anderzijds kan gezinsvorming ontmoedigd worden door bepaalde maatregelen. Je moet achter de wetgeving de onderliggende waarden naar voren halen. In mijn college in Tilburg heb ik onlangs naar aanleiding van de ramp in Volendam geprobeerd aan te geven hoe waarden een rol spelen in wetgeving: omdat een ieder bijvoorbeeld nachtrust belangrijk vindt was er een verbod 's nachts te mogen vliegen. In de wet staat dan zo iets als: het is verboden te vliegen tussen 21.00 uur en 7.00 uur. De waarde komt in de wet niet meer ter sprake, maar ligt eronder. Maar toen de ramp gebeurde vond toch iedereen dat een mensenleven belangrijker is dan de nachtrust. De wet zou dus bijvoorbeeld geformuleerd moeten zijn in de zin van: het is verboden te vliegen tussen 21.00 uur en 7.00 uur, tenzij het om een trauma helikopter

gaat. Opnieuw staan de waarden zelf niet genoemd in de wet, maar de wet zorgt ervoor dat bepaalde waarden beschermd en gestimuleerd worden. Tevens zie je hier een hiërarchie van waarden. Zoiets is er in het kerkelijk recht ook. Mensen denken soms dat die normen willekeurig zijn, maar de uitdaging bestaat er voor mij als kerkjuriste in die waarden te gaan zoeken. In de loop van de geschiedenis zien we dat die waarden zelf vaak niet zozeer veranderen, maar wel de hiërarchie van waarden die achter de normen zit: de geloofsgemeenschap heeft er in bepaalde perioden behoefte aan dat sommige waarden meer gestimuleerd worden dan andere.

In het afgelopen jaar mocht ik met een instituut op zoek gaan naar een nieuwe structuur. De vraag was of provincies opgeheven zouden worden. Ook toen ben ik gaan zoeken welke waarden er in het geding waren. Wat zouden de voordelen en nadelen zijn van het opheffen van de provincies. Nadat het besluit genomen was ze op te heffen, werd ik gevraagd mee te werken aan de constituties die veranderd moesten worden. Belangrijk was toen m.n. welke taken de lokale overste en welke de generale overste van de provinciale overste zou overnemen. Opnieuw gingen we samen op zoek naar waarden. Het was heel spannend zo te werken. Bovendien wil ik graag dat religieuzen zelf beslissen en dat ze weten waarom ze een bepaalde beslissing nemen en deze dan van binnenuit kunnen dragen. Dan is de kans ook groot dat een wet of een regel ontvangen wordt, dat de visie inderdaad tot een geleefde realiteit wordt.

Back to basics

Zo te werken is ook nodig in de vraag hoe het met de besturen van religieuze instituten verder moet. Kunnen leken daarin deel hebben? Als mij die vraag wordt voorgelegd vraag ik meestal aan religieuzen: Waarom kan een novice geen bestuurslid van een congregatie zijn? Het antwoord op die vraag maakt

veelal duidelijk waarom mensen die geen lid van het religieus instituut zijn ook geen bestuurslid kunnen zijn. Je moet dus als het ware terug in de tijd om de onderliggende waarden te ontdekken. Als je die waarden hebt ontdekt moet je als volgende stap kijken hoe je een structuur kunt vinden die enerzijds aan die waarden recht doet en anderzijds oog heeft voor de middelen die je hebt om die waarden om te zetten. Dus bijvoorbeeld of je wel de mensen hebt om iets te doen. Immers als je idealen hebt en ook een regelgeving voor die idealen, maar noch de middelen noch de mensen, die het omzetten, dan blijven het niet geleefde visies. Als canoniste vind ik dit nou leuk: als ik zo bezig ben heb ik het gevoel te helpen verduidelijken dat structuren er zijn voor de mensen en niet de mensen voor de structuren. Binnen de commissie KAR proberen we momenteel te formuleren welke de kerntaken zijn van een overste, die dus ook aan niemand van buitenaf gedelegeerd kunnen worden. Wat zou een overste minimaal moeten doen of kunnen? En hoe kun je daar dan vandaag gestalte aan geven? Wanneer er niemand meer is die kan voldoen aan die minimale vereisten moet je die gemeenschap anders gaan structureren. Het is moeilijk om daar in de praktijk mee om te gaan, al helpt een objectieve benadering daarbij. Feitelijk kunnen enkel religieuzen deze vragen beantwoorden; canonisten zijn er uitsluitend om te ondersteunen bij het zoeken naar nieuwe vormen. Zodra we de kerntaken geformuleerd hebben, kan er een werkprogramma ontwikkeld worden. Terug naar de kern eigenlijk. Niet alle taken die door oversten vervuld worden, zijn onlosmakelijk aan de functie verbonden. Ook anderen kunnen ervoor zorgen dat er iedere week een kapper komt; dat is geen taak van de overste. Het ligt al moeilijker bij de vraag: wie beslist er bijvoorbeeld over de aanschaf van een nieuw naaimachine. Wanneer raakt dat de gelofte van armoede, van gehoorzaamheid, waar ligt de grens?

En bij dat alles is de vraag steeds hoe kan men vandaag met de beschikbare personele en financiële middelen de profetische taak van religieuzen in de kerk en in de samenleving nog uitvoeren. Ga je mee in de maatschappelijke tendens om religieuzen als gewone burgers te behandelen of protesteer je daartegen door niet te profiteren van de financiële voordelen die dat ook kan hebben?

Ik werk graag voor religieuzen, omdat ik een geweldige bewondering voor ze heb. Religieuzen mogen ter dege beseffen wat ze voor de gemeenschap gedaan hebben; ze hebben grootse werken tot stand gebracht. Ze zagen dat er ziekenzorg moest komen, scholing en onderwijs. En ze hebben niet gevraagd naar een ponskaartje, ze keken slechts naar de behoeften van die mensen en dat raakt me. Ieder mens onafhankelijk van achtergrond of financiële middelen heeft recht op onderwijs en zorg en vanuit die visie handelden ze. Deze visie werd in Europe overgenomen: er kwamen verzekeringen die het realiseren van deze waarden garanderen moesten; er kwam een schoolplicht en een verbod op kinderarbeid. Ik denk dat we die waarden die achter deze wetten liggen aan het vergeten zijn en misschien is de tijd gekomen waar de religieuzen hun profetische taak opnieuw moeten uitoefenen. Ze kunnen dat misschien niet door zelf weer voor de klas te gaan staan of zieken te verzorgen, maar door op een moderne manier het bewustzijn bij de bevolking te wekken. Ik hoop dat religieuzen daarvoor niet te moe zijn en dat ze niet te druk zijn met de vraag hoe het nu verder moet met hun instituten: binnenlandse zaken, noem ik dat. Dat zou toch jammer zijn.

Vrijtijdsbesteding

Ik rijd heel graag auto; daar kan ik echt van opleven. In Duitsland heb je geen maximumsnelheid. En daar geniet ik best wel van: veilig maar toch sportief rijden. Voor die veiligheid heb ik pas geleden een anti-slip cursus ge-

volgd. Ik zei al dat ik graag grenzen verleg: misschien dat daarom ruimtevaart me interesseert: vorige zomer was ik in de USA en heb daar de lancering van een spaceshuttle bijgewoond. Fascinerend was het, maar wat me schokte was de tekst op een tentoonstelling van de NASA: er werd gezegd dat de ruimtevaart er is om het heelal te veroveren. Ikzelf zou toch liever van ontdekken hebben gesproken. Belastingmiddelen worden dus niet aangewend om iets te ontdekken maar om iets te beheersen. Ik zou ook best zelf willen vliegen. Onlangs ben ik naar het vliegveld in Munster gereden en heb gevraagd wat ik moet doen om pilote te worden. Toen bleek dat het hele zaterdag en zondag op dat vliegveld zou vergen. Jammer, maar zoveel tijd heb ik niet.

Ik vind het leuk om biografieën te lezen van vrouwen die pionierswerk deden. Dus bijvoorbeeld Marie Curie, die de Nobelprijs kreeg en dan met veel moeite lerares op een gymnasium mag worden. Dat is toch onvoorstelbaar? Een vrouw die mij fascineert, maar van wie ik moeilijk een beeld krijg is Marga Klompé. Wat waren haar beweegredenen en hoe heeft ze zichzelf steeds kunnen motiveren? In Tilburg hoorde ik dat de studenten niet meer weten wie Klompé was. Er is een Klompé zaal maar de studenten noemen het de klompe(n)-zaal.

Marie Curie, Marga Klompé en Myriam, de zus van Mozes in het Oude Testament: dat zijn van die vrouwen waar ik wel mee zou willen praten. Vanaf het moment dat ik het verhaal hoorde van Mozes in een rieten mandje en zijn zus had ik het gevoel: dat past precies bij mij. Myriam riep het volk bijeen, sprak moed in, maar riep ook haar broers Aäron en Mozes tot de orde. En toen het volk door de Rietzee gegaan was pakte ze een tamboerijn en begon te zingen. Mijn Duitse collega's zeggen weleens: je bent echt een Myriam met de tamboerijn. Mijn naam zit me als gegoten, maar dat konden mijn ouders

tevorens natuurlijk niet weten. Ik ben er erg blij mee.

Inspiratiebronnen

Wat voor mij centraal in het leven loopt is een tekst uit een brief aan de Hebreëën:

Door het geloof heeft Abraham gehoor gegeven aan de roepstem van God en ging hij op weg naar een land dat bestemd was voor hem en zijn erfgenamen; hij vertrok zonder te weten waarheen. Door het geloof verbleef hij als vreemdeling in het land dat hem beloofd was; hij woonde er in tenten, evenals Isaak en Jakob, die dezelfde belofte erfdien; want hij zag uit naar de stad met fundamenten, waarvan God de ontwerper en bouwer is. Door het geloof heeft ook Sara, die onvruchtbaar was, de kracht ontvangen om ondanks haar hoge leeftijd nog moeder te worden, omdat ze Hem die de belofte had gedaan, betrouwbaar achtte. Daarom is ook uit één man, die totaal was afgeleefd, een nageslacht ontsproten, talrijk als de sterren aan de hemel, ontelbaar als de zandkorrels aan het strand van de zee. In geloof zijn zij allen gestorven, zonder te hebben ontvangen wat hun beloofd was. Zij hebben het alleen uit de verte gezien en begroet. Zij hebben zichzelf vreemdelingen en voorbijgangers op aarde genoemd. Wie zo spreken, geven duidelijk te kennen dat zij op zoek zijn naar een vaderland. Hadden zij heimwee gehad naar het land van hun herkomst, dan hadden zij gemakkelijk kunnen terugkeren, maar hun verlangen ging uit naar een beter vaderland,

het hemelse. Daarom schaamt God zich niet om hun God genoemd te worden, want Hij heeft voor hen een stad gebouwd. Hebreëën 11, 8-13.

Ik heb altijd het gevoel gehad dat ik in die groep van mensen mocht meelopen. Je loopt niet alleen. Er is een groep mensen, het verhaal gaat door van generatie op generatie en jij mag opgenomen worden in zo'n volk. Ik heb twee peetkinderen en zij geven me het gevoel dat ze achter mij aankomen. Hoe klein ze ook zijn: ik wil hen opnemen in onze traditie. Ik ga niet in concurrentie met ouders, grootouders voor wat verjaardagen betreft of met Sinterklaas. Ik doe iets met die kinderen rond hun doopdag. En ik heb naar Kerstmis toegeleefd met hen door de kerstgroep in tien pakjes te verpakken. Tien dagen voor Kerstmis begonnen ze iedere dag een pakje te openen. Op 25 december kwam het kindje Jesus. Ik heb het verweven met het scheppingsverhaal: de hemel en de aarde, de sterren en de zon. Dat kunnen kinderen ook zelf maken door te knippen en plakken. Het gaat net goed met kinderen van die kleuterschool leeftijd; ze kunnen het overzien en behappen. Zo probeer ik ook een beetje de traditie op te bouwen. Dat vind ik een creatieve manier om met geloof bezig te zijn. Ze heel bewust iets van het geloof meegeven zonder dat te overtrekken, maar zo dat ze de verhalen ook leren kennen. Dat vind ik een uitdaging.

WvdV

Zin in werk

nieuw initiatief fraters van Tilburg

Onder grote belangstelling van publiek en media luidden Fr Harrie van Geene, algemene overste van de Fraters van Tilburg en Leendert Bikker, oprichter van het communicatieadviesbureau BIKKER letterlijk op 27 januari laatstleden gezamenlijk een nieuwe levensfase in voor 'Huize Steenwijk'. Dit landhuis fungeerde decennialang als rusthuis voor fraters op leeftijd. Maar begin jaren negentig voldeed het gebouw niet meer als zodanig wegens te weinig comfort en gebrek aan mogelijkheden voor zorg. Toen er een nieuw onderkomen was gevonden, werd sloop een reële optie. Voor de fraters, gehecht aan de plek, vormde dat geen aantrekkelijk perspectief.

Vandaar dat ze openstonden voor iets nieuws. Dat werd ZIN, het 'klooster voor zingeving en werk', een mentaal kuuroord voor werkend Nederland.

Architecten Annette Marx en Ady Steketee hebben voor de fraters naast het klooster een nieuw huis gebouwd, waar ze maximaal met zijn achten kunnen wonen. Het klooster zelf werd ingrijpend verbouwd; aan het weinig spectaculaire gebouw uit 1905 zijn drie grote elementen vastgeplugd, van respectievelijk hout, riet en glas. Binnen en buiten smelten moderne architectuur en traditie samen. Het architectenbureau kreeg voor het ontwerp de Welstandsprijs 2000.

De veertig gastenkamers met douche en toilet zijn sober, maar stijlvol én comfortabel. De kamers zijn bewust niet voorzien van televisie en telefoon. De schrijftafels in oranje, geel, blauw of groen zijn speciaal ontworpen door Antonie Kleinepier. Het wemelt in het gebouw van het design, zoals een houten barmeubel, ontworpen door de Nigeriaanse architect Ola Dele Kuku in de recreatieruimte. De royale tuin zal onder leiding van landschapsarchitecten een metamorfose ondergaan om de karakteristieken van het landschap beter tot haar recht te laten komen.

Er is plaats voor honderd mensen in één-dag-programma's. Er zijn veertig één-persoons-kamers voor mensen die meerdaagse programma's willen volgen. Volgens directeur Henk Jan Hoefman mikt ZIN op bedrijven en instellingen die hun medewerkers in de gelegenheid willen stellen om samen een paar dagen uit de waan van de dag te treden om samen hun 'ziel te verwennen'. Om samen nieuwe bezieling te vinden; spiritueel, maar wars van zweverig gedoe. De prijzen variëren, van 'markt-conform' voor commerciële bedrijven tot 'wat mogelijk is' voor bijvoorbeeld groepen vrijwilligers.

De fraters hebben hun onderwijsachtergrond gebruikt voor het programma 'De aandachtige leraar' voor de basisschool en 'Grond voor groei' voor de persoonlijke ontwikkeling van docenten. 'Kansen verrijken' richt zich speciaal op arbeidsongeschikten, 'Op adem komen' op mensen die ziek raakten van hun werk. De andere programma's zijn geschikt voor alle bedrijven, overheidsinstellingen, zorg, pastoraat en vrijwilligers: Inspirerend leiderschap, bezinning op identiteit, beeldenstorm (persoonlijke ontmoeting als verrijking) en gemeenschapszin.

Het klooster voor zingeving en werk maakt programma's op maat voor organisaties uit diverse sectoren. Daarnaast biedt ZIN programma's aan met een open inschrijving.

ZIN hanteert een kloosterlijke dagorde. Voor het ontbijt is er een bezinnend half-uurtje voor lichaamsoefeningen en meditatie. Aan het einde van de lunch wordt een verhaal gelezen. Voor het diner om 18.00 uur is er dan weer een stil half uur, waarin men in de voormalige kapel naar muziek kan luisteren of deelnemen aan het gebed van de kleine fratersgemeenschap of gaan wandelen. Na 23.00 uur is het stil in het klooster.

ZIN, Postbus 123, 5260 AC Vught. Telefoon 073 658 80 00 Fax 073 658 80 01. Voor meer informatie en het actuele programma-overzicht kan men kijken op www.zininwerk.nl .
--

WvdV

Bidden met de benen³

Chassidische verhalen

Theoloog Gottfrid van Eck raakte tijdens zijn studie gefascineerd door joodse vertellingen, zoals die in de chassidische traditie zijn ontstaan en overgeleverd. Het chassidisme is een mystieke beweging binnen het jodendom die overgave en het innerlijke gebed van het hart hoger acht dan louter studeren met het hoofd of het voeren van geleerde Talmoed-discussies. Het vindt levenslust en vreugde ook belangrijker dan de strenge wereldmijding en ascese van veel kabbalisten. Het chassidisme vond zijn aanhang voor een groot deel onder eenvoudige en ongeletterde joden, al bevonden zich onder hen ook geleerde rabbijnen. Maar geleerdheid was bij chassidim niet doorslaggevend voor de diepgang van geloven. Een chassied - volgeling van een rebbe of tsaddiek - kon in zijn bidden en levenshouding dichter bij God staan dan een tsaddiek, de chassidische meester.

In het voorwoord van de door Van Eck verzamelde en bewerkte chassidische verhalen legt hij uit hoe hij gekomen is tot de titel van de bundel *Bidden met de benen*.

Bidden is bij de chassidim geen rituele gewoonte, maar een belevenis gericht op de vreugdevolle overgave aan God. Die ontstaat niet zomaar. Elk mens is immers voortdurend blootgesteld aan verleidingen en vreemde gedachten, vooral tijdens het bidden. Om die verkeerde gedachten uit te bannen, maakten chassidim tijdens het gebed heftige bewegingen met hun lichaam. Zo schudden zij zondige gedachten, negatieve gevoelens en angsten van zich af. Een *'beweegreden'* hiervoor vonden ze in de Thora zelf. Toen de Israëlieten in de woestijn de Tien Woorden hadden ontvangen, waren zij getuige van donder en bliksem als tekenen van Gods presentie. Vervolgens staat er geschreven: 'Toen het volk dit zag, beefde het' (Exodus 20:18). Een chassidische spreuk zinspeelt hierop: 'Als je iemand ziet bidden die rechtop staat, zonder ook maar iets te bewegen, weet dan dat zijn gedachten niet oprecht zijn, dat zijn hart onvolkomen is en zijn ziel niet geheel en al op God gericht.'

Vreugde geldt bij de chassidim als de belangrijkste weg tot geestelijke loutering en ommekeer (*tesjoewa*). Zwaarmoedigheid voert een mens naar de afgrond, naar leegte en geestelijk verval. Het dienen van God hoort gepaard te gaan met enthousiasme en vurigheid. Daarom leerde de Baäl Shem Tov zijn leerlingen tijdens het bidden uitbundig heen en weer te bewegen, zodat elk deel van het lichaam de Heer zou dienen. Dit is een tweede chassidische *'beweegreden'*; jezelf geestelijk wakker schudden tot heilige extase. Vreugde voert een mens naar innerlijke vrijheid, naar zijn levensbron. Vroomheid zonder vreugde is voor chassidim ondenkbaar. Dans en muziek zijn niet alleen uiting, maar ook bron van chassidische vreugde.

'Dansen is bidden met de benen en marcheren is vloeken met de voeten' is een uitspraak van Wim Kan.

Chassidische verhalen zijn vol leven, vol verborgen wijsheid en subtiele humor. Ze zijn speels en spitsvondig, diepzinnig en lichtzinnig tegelijk. Een bijzonder uniek genre. Je hoeft niet bijzonder belezen of geleerd te zijn om je door de geestrijke inhoud ervan mee te laten nemen. Wat aanspreekt is de oorspronkelijke eenvoud, de gevoelige wijsheid en mystieke warmte. Zonder zelf jood te zijn, kun je je hierdoor gemakkelijk laten raken.

Onderstaand een paar Chassidische vertellingen, afkomstig uit de bundel *Bidden met de benen*.

WvdV

---

³ Gottfrid van Eck. *Bidden met de benen*. Joodse wijsheid en chassidische verhalen. Utrecht 1998: Servire Uitg.

Verstoppertje

Rabbi David van Medzibozj, een kleinzoon van rabbi Baruch, hield er als kleine jongen van om verstoppertje te spelen. Op een dag speelde hij met een vriendje in het huis van zijn grootvader. Hij verborg zich op zolder in een kast en wachtte in de veronderstelling dat zijn vriendje hem zou zoeken. Hij wachtte lange tijd, maar tevergeefs. David kwam op den duur uit de kast tevoorschijn en trof zijn speelkameraad nergens aan. Huilend liep hij naar de studeerkamer van zijn grootvader en klaagde: 'Ik had me zo goed verstopt, maar mijn vriendje heeft me laten zitten! Hij heeft me zelfs niet eens gezocht!'

Tranen stroomden over de wangen van rabbi Baruch. 'Ach, lief kind, zo is het eigenlijk ook met God. Hij heeft alle reden tot klagen, net als jij! Want Hij heeft zijn aangezicht voor ons verborgen, opdat we Hem zouden zoeken terwijl Hij zich laat vinden. Maar wij mensen zoeken Hem niet eens!

Wonderbaarlijke herinnering

Rabbi Jitschak van Woloszyn kon het niet over zijn hart verkrijgen ooit een kwaad woord over iemand te spreken. Toen hij op een dag getuige was van een gesprek waarin een man duidelijk niet de waarheid sprak, gaf hij zijn visie zo weer:

'Sommige mensen hebben zo'n goed geheugen dat ze dingen die twintig jaar geleden gebeurden, weten te herinneren. Anderen hebben nog dingen uit hun kindertijd onthouden. Maar deze man heeft zo'n fenomenaal geheugen dat hij gebeurtenissen die zelfs nooit hebben plaatsgevonden aan de vergetelheid weet te ontrukken.

Torenhoog onrecht:

Waken bij de Bijlmer bajes

Het Grens 'hospitium' dat sinds 1992 achter het Academisch Medisch Centrum aan de Tafelbergweg 10 zit, verhuist kort voor Pasen naar een toren in de Bijlmer bajes aan de H.J.E. Wenckebach te Amsterdam. De cellen in deze grensgevangenis zijn bestemd voor het cellulair opsluiten – voor kortere of meestal langere tijd – van kinderen en volwassenen die op Schiphol asiel hebben aangevraagd maar als kansloos zijn bestempeld. Sommigen worden alsnog tot de asielprocedure toegelaten. Vaak worden ze na eindeloos wachten gedeporteerd of ook wel geïlegaliseerd buiten de poort op straat gezet en daar worden ze dan aan hun lot overgelaten. Alle mensen in deze gevangenis zitten niet vast op grond van strafbare feiten maar alleen omdat ze onder de vreemdelingenwet vallen.

In de tijd voor Pasen willen wij stil staan bij wat er in deze gevangenis met mensen gebeurt, een teken van solidariteit geven aan de grensgevangenen en duidelijk maken dat wij grote vragen hebben bij het opsluiten van mensen die niets misdaan hebben. Dit doen we door middel van wakes die vanuit de traditie en het gedachtegoed van telkens een andere geloofsgemeenschap voorbereid worden.

Goede Vrijdag, 13 april Religieuzen voor Vluchtelingen. Ieder wordt verzocht twee latten of takken van minimaal 40 en 30 cm en touw mee te brengen.

De wake is van 14.00 tot 15.00 uur bij deze grensgevangenis en natuurlijk is iedereen van harte welkom!

Op Goede Vrijdag zou het heel mooi zijn, als een of enkele leden van uw instituut de kruisweg naar de Bijlmer Bajes zouden meemaken.

Voor wie met het openbaar vervoer komt: verzamelen om 13.45 uur bij metrostation Spaklerweg. (We knopen daar de kruisen).

(Vanaf Amsterdam Amstel, kunt u met iedere metrolijn Spaklerweg bereiken; één halte – de stad uit -).

Zr. Suze Lases

Voortgaande vorming: cursussen op Kontakt der Kontinenten

In Kontakt der Kontinenten worden al decennia lang cursussen gegeven voor missionarissen, religieuzen en andere belangstellenden. Veel minder bekend is het gegeven dat het cursusaanbod zich voortdurend vernieuwt, en dat naast de zogenaamde 'open inschrijving-cursussen' (cursussen waarvoor iedere belangstellende zich op kan geven) er ook een mogelijkheid bestaat voor 'cursussen op maat' (naar aanleiding van een concrete vraag) of retraites. In dit artikel wil ik u een indruk geven van de mogelijkheden die Kontakt der Kontinenten u te bieden heeft.

Terugkerende missionarissen

Missionarissen (mannelijke of vrouwelijke religieuzen) die lange tijd in het Zuiden hebben gewoond, voelen zich bij terugkomst in Nederland vaak als een kat in vreemd pakhuis. In de lange tijd die men afwezig was is de Nederlandse samenleving enorm veranderd. Daarnaast is er het verdriet om degenen met en voor wie je met hart en ziel hebt gewerkt te moeten loslaten. Je hebt zoveel ervaringen opgedaan en wilt daar graag over praten, maar degenen die jouw ervaring niet delen 'weten het wel' na een paar keer.

De cursus 'thuiskomen in Nederland' wordt dit jaar in twee blokken gegeven.

In het eerste blok staan we vooral stil bij de ervaringen ginds en het afscheid. We vertellen elkaar ons verhaal en denken na over de ruimte die we nodig hebben om weer te 'landen' in Nederland.

In het tweede blok verdiepen we ons in de Nederlandse kerk en samenleving en werken we aan een stappenplan om hierin onze weg weer te zoeken.

Ontmoeting en uitwisseling zijn in beide blokken een essentieel onderdeel.

De data van de cursus in 2001 zijn: 25-27 juni en 17-19 september.

Religieuzen en religieuze ordes en congregaties

Kontakt der Kontinenten hecht er belang aan op de hoogte te blijven van ontwikkelingen binnen de wereld van de religieuzen en daar met een actueel cursusaanbod een bijdrage aan te leveren. De volgende cursussen worden aangeboden.

➤ Leven in gemeenschap.

Deze cursus draait al een groot aantal jaren en is nog steeds actueel en relevant. Hij is bedoeld voor individuele religieuzen die zich willen bezinnen op de betekenis die het leven in gemeenschap voor hen heeft en de plek die zij in die gemeenschap innemen. Daarbij wordt nadrukkelijk een verbinding gemaakt met de eigen spiritualiteit en die van de congregatie.

➤ Beleid maken... hoe? Waartoe?

De cursus helpt bestuursleden de weg van besluitvorming naar beleid af te leggen. Hoe zorg je dat geformuleerd beleid gerealiseerd wordt? Welke factoren spelen daarbij een rol, waar moet je rekening mee houden? Hoe verhouden zich pastoraal en bestuurlijk leiderschap?

Data in 2001: 1-3 oktober en 22-24 oktober.

➤ Hoe kunnen we leren elkaar beter te verstaan als leken én religieuzen.

Steeds meer religieuze gemeenschappen gaan ertoe over de leiding van hun gemeenschap in handen te geven van 'leken'. Voor hen is het niet altijd gemakkelijk om thuis te geraken in de cultuur van religieuzen. In de cursus, die bedoeld is voor religieuze én leken-leidinggevendenden, wordt ingegaan op de specifieke aspecten van religieus leven en het leven in een religieuze gemeenschap. Deze cursus is al van start gegaan. Voor 2002 zijn de volgende data gepland: 14-16 januari, 11-13 februari en 4-6 maart.

➤ Op verhaal komen.

Deze nieuwe cursus staat open voor mannelijke en vrouwelijke religieuzen en is bedoeld om te leren nadrukkelijker te leven en te werken vanuit je eigen kracht en je

eigen spiritualiteit. In de cultuur van religieuzen is veel aandacht voor naastenliefde en zorg voor anderen; dat kan tot gevolg hebben dat de zorg voor jezelf er een beetje bij inschiet. In de cursus staan we stil bij wat we zelf nodig hebben, zonder daarbij anderen tekort te doen. Vanuit de hervonden eigen kracht is er vervolgens meer ruimte voor de zorg voor anderen. De thema's die aan de orde komen zijn onder andere: omgaan met conflicten, beter zicht krijgen op je eigen kwaliteiten, analyseren van macht en machtsverhoudingen, herbronnen van de eigen spiritualiteit. Er wordt vooral gewerkt met de eigen ervaringen van de deelnemers, afgewisseld met stukjes theorie.

Data: 10-12 september 2001, 8-10 oktober 2001, 12-14 november 2001, 10-12 december 2001, 7-9 januari 2002 en 4-6 februari 2002.

Naast de cursussen voor religieuzen verzorgt de Missionaire en Levensbeschouwelijke Sector ook cursussen waarvoor iedereen zich kan inschrijven, en waar religieuzen dus ook van harte welkom zijn. Het aanbod van deze cursussen varieert per jaar. Voor 2001 kunt u zich nog inschrijven voor de volgende cursussen:

- 23-25 april: 'Globale apartheid... en wat nu?' Een cursus met de Sri Lankese econoom en priester Tissa Balasuriya. Zijn standpunt is dat de verdeling van kapitaal, land en macht over de wereld dusdanig is georganiseerd dat het economische systeem tot een apartheidssysteem is geworden, waarbij gekleurde mensen zich niet vrijelijk over de wereld kunnen bewegen. In de cursus buigen we ons over de vraag: wat betekent dit voor ons nu?
- 27 april: 'Dat werkt beter!'. Studie- en strategiedag over/voor het werken van vrouwen in de kerken. Een organisatiedeskundige van buiten het 'kerkelijke circuit' analyseert het werken van vrouwen in de kerken, waarbij ze zal ingaan op de vraag: hoe komt het dat zoveel vrouwen binnen de kerken verdwijnen of burn-out raken?
- 12 mei: werkdag over rituelen. Jeroen de Wit, liturgist, houdt een inleiding over 'rituelen en de markt'. s Middags zijn er workshops over rituelen in het dagelijks leven, Indiaanse rituelen, rituelen rond huwelijk en geboorte en rituelen voor kinderen.
- 11-12 juni: 'Op het lijf geschreven. Over vrouwen, lichamelijkeheid en theologie.' Wat betekent voor vrouwen het feit dat zij 'belichaamd' zijn voor hun staan in de wereld? We staan stil bij de betekenis van het lijden in en aan het lichaam, bij het goddelijke in alledaagse ervaringen met ons lichaam en bij beelden van het vrouwenlichaam.
- 29-31 oktober: Bibliodrama. Onder leiding van Nico Derksen en Marieke Milder verdiepen we ons in bijbelverhalen, om meer zicht te krijgen op de eigen godsbeelden en de betekenis daarvan voor het dagelijks leven en handelen.
- 5-6 november: 'Verhalen om mee te leven.' We gaan op zoek naar de betekenis van verhalen in ons dagelijks leven.
- Nieuwe theologische ontwikkelingen. In twee blokken verdiepen we ons in recente stromingen in de theologie. Met medewerking van diverse gastsprekers. Deze cursus heeft in 2001 reeds plaatsgevonden, maar zal voor 2002 zeker opnieuw geprogrammeerd worden.

Cursussen en trainingen 'op maat'.

Het is ook mogelijk een cursus te organiseren voor bijvoorbeeld de eigen gemeenschap of het eigen bestuur onder begeleiding van een van de trainers van Kontakt der Kontinenten. Dat kan rond allerlei thema's en vragen. Een paar voorbeelden:

- ✓ hoe wordt onze gemeenschap meer gemeenschap;
- ✓ hoe effectueren we als congregatie het voorgenomen beleid;
- ✓ hoe gaan we om met het kleiner worden en wellicht uitsterven van de congregatie;

- ✓ bij welke ontwikkelingen en projecten in de samenleving voelen we ons als religieuzen betrokken;
  - ✓ hoe houden we onze spiritualiteit levend.
- Ook kan de Missionaire en Levensbeschouwelijke sector retraites verzorgen rond verschillende thema's.

Sinds de zomer van 2000 beschikt Kontakt der Kontinenten over het prachtig verbouwde klooster 'Cenakel', dat voorheen toebehoorde aan de Dienaressen van de H.Geest. Bij de verbouwing is geprobeerd de contemplatieve sfeer zoveel mogelijk te handhaven. Dit maakt het gebouw bijzonder geschikt voor kapittels en retraites. Voor ordes en congregaties hanteert Kontakt der Kontinenten een speciale prijs.

Voor nadere informatie over de cursussen kunt u zich wenden tot Marieke Milder, coördinator van de Missionaire en Levensbeschouwelijke Sector, tel. 0346-332536 of 351755. Informatie over prijzen en reserveringen: Mia Michels, 0346-332506.

Laus Deo⁴

gebeden – vieringen - gezangen

Een kennismaking met deze totaal vernieuwde uitgave van de Limburgse bundel Laus Deo levert voor mij een dubbele reactie op. Naast het feit dat het boek op een bijzonder fraaie manier is uitgegeven, moet ervan gezegd worden dat er nagenoeg alles in staat wat je bij een bundel verwacht: gebeden (thuis en voor allerlei vieringen naast de Eucharistie), voor de viering van de Eucharistie, vaste gezangen (gregoriaans en Nederlandstalig), acclamaties, antwoordpsalmen voor alle zondagen van het liturgisch jaar, alleluja-acclamaties bij het evangelie en verder een zeer ruime keuze uit het psalmen boek (overigens veelal in beurtzang en niet volledig); wij vinden er vervolgens liturgische gezangen en liederen, waarvan in de verantwoording gezegd wordt: 'Deze liederen geven de Bijbelse thematieken en bijbelse gedachten of bewoordingen weer, zodat zij meer dan algemene kerkliederen bijbels zijn qua taal en inhoud. Liturgisch gezien functioneren de voorgestelde liederen (die men in het register kan vinden) vooral goed als openingslied' (blz XVI).

Een laatste grote afdeling in het boek vormen de Registers op antwoordpsalmen, gezangen voor het liturgisch jaar, gregoriaanse gezangen, de psalmen en de thematieken waarvan men gebruik kan maken. Op zichzelf kun je hiervan zeggen dat het een heel volledig boek is, omdat alle aspecten van met name de Eucharistie aan de orde komen. Mensen die een liturgie moeten samenstellen en geen liturgische vorming hebben gehad, hebben aan dit boek een handleiding.

Maar er overheerst een tweede gevoel. Ik kan dat het beste duidelijk maken aan het volgende: in de schuldbelijdenis bidden wij om vergeving voor wat wij verkeerd gedaan hebben, maar evenzeer voor wat wij niet gedaan hebben en daar voel ik mij bijzonder ongemakkelijk bij als ik dit boek doorblader.

Er wordt weliswaar op grote schaal geput uit de rijkdom van de Protestante traditie (er zijn ruim 80 liederen overgenomen uit het Liedboek van de kerken), maar wat te zeggen van wat er niet in staat?

Is er in de afgelopen veertig jaar boven de rivieren niets meer gebeurd? Er zijn op vele plaatsen liturgische teksten en liederen ontstaan, beproefd en uitgegeven, en daarvan treffen wij niets aan in deze bundel zodat wij minstens de vraag kunnen stellen of hier sprake is van een bewust buitensluiten van bijvoorbeeld teksten

---

⁴ Uitgave van de Dienst voor Liturgie en Kerkmuziek van het bisdom Roermond

welke Huub Oosterhuis geschreven heeft en deel zijn gaan uitmaken van de liturgie zoals die in ons land gevierd wordt. Een tekst van hem staat erin, het Beklag van God (nummer 785), maar in het register staat dat de tekst uit het altaarmissaal afkomstig is!

De reden waarom een groot aantal bekende liederen van een nieuwe melodie zijn voorzien, wordt mij uit de compositie zelf niet duidelijk! Zoals bekend mag worden verondersteld, vormen tekst en melodie een organische eenheid waar men niet – en zeker niet zonder goedkeuring en verantwoording – van af moet wijken.

Om een antwoord op die vraag te vinden ben ik opnieuw te rade gegaan bij de gegeven verantwoording en ik lees daar:

‘Allereerst geldt natuurlijk, dat de liederen uitdrukkelijk moeten beantwoorden aan een liturgisch lied, dat inhoudelijk uiting moet geven aan ons christelijk geloof. Bovendien is het selectie-principe gehanteerd dat door de Nederlandse bisschoppenconferentie en door de Romeinse Congregatie voor de Eredienst is gebruikt met betrekking tot de Nederlandstalige gezangen in de uitgave van het Getijdenboek. Wat in de liturgie van de kerk gezongen wordt, wenst de Kerk binnen goede en veilige banen te leiden. De zorg en de verantwoordelijkheid niet alleen voor de liturgische gebeden, maar ook voor de gezangen in de liturgie is daarom toevertrouwd aan de bisschoppenconferenties. In menig land heeft de bisschoppenconferentie daarom een eigen liedboek voor de eredienst uitgegeven’(XVII).

Als ik zie wat er aan liederenmateriaal is opgenomen in de van een bisschoppelijk Imprimatur voorziene bundel *Gezangen voor Liturgie*, moet ik weer eens constateren dat er minstens van een meersporig beleid in de genoemde Bisschoppenconferentie sprake moet zijn. De samenstellers zeggen er overigens van: ‘Met name voor de liedkeuze, uitgaande van het concept om bij elke zondag aangepaste liederen te vinden, is hier in het Nederlands taalgebied een nieuwe weg ingeslagen’. Hebben zij nooit kennis genomen van de al sinds jaar en dag bestaande uitgaven van Gooi en Sticht en Heeswijk, die hetzelfde doen?

Ik besluit met de teleurstellende constatering dat wij hier te doen hebben met een bundel die volledig is in minimale zin, geschikt voor mensen die weinig bijbelse en liturgisch-muzikale vorming hebben genoten en niet op de hoogte zijn van de rijkdom aan muzikaal liturgische verworvenheden in ons land. Met minimaal bedoel ik dan: als je koerst op dit boek, kun je hooguit zeggen dat je niets verkeerd doet, een boek voor hen voor wie vooral liturgische voorschriften bindend zijn, liturgische angsthazen dus...

Als je niets verkeerd doet, betekent dat niet dat je het ook goed doet en een bijdrage levert aan het vieren dat zich, met een parafrase op Anselmus: ‘telkens vernieuwen moet’...

Henk Jongerius o.p.

Solidariteit in het kwadraat

In gesprek met Ellen Daemen en Rogier Moulen Janssen

Ellen Daemen en Rogier Moulen Janssen begonnen hun loopbaan bij het Bureau KNR op het secretariaat van de inmiddels opgeheven commissie Algemene Commissie Ouderenbeleid Religieuzen, de AKOR. Na verloop van tijd kwamen het secretariaat van het Bestuur KNR en van de commissie KOS er bij. Na de reorganisatie van het Bureau KNR werden Ellen en Rogier begin 1999 gevraagd het secretariaat van de beide solidariteitscommissies - PIN en KOS - te gaan voeren. Twee solidariteitscommissies waarvoor twee personen verantwoordelijk zijn, die al ruim vijftien jaar harmonieus samenwerken. Dat zou je solidariteit in het kwadraat kunnen noemen. In deze bijdrage vertellen ze eerst iets over hun werk en vervolgens over zichzelf.

KOS

Het terrein waarop de commissie KOS zich beweegt heeft raakvlakken met ouderenzorg en ouderenbeleid; het ligt in elkaars verlengde. In het verleden is veel KOS-geld gestoken in bouwactiviteiten. Maar er werd ook financiële ondersteuning gegeven aan congregaties, die de (inmiddels afgeschafte) congregatiebijdrage niet konden betalen. De laatste jaren kwamen er weer andere kosten-soorten in the picture. In een verzorgingshuis waar meerdere habijten samenwonen worden allerlei activiteiten georganiseerd. Die kosten geld. Het is ook een vorm van solidariteit dat iedereen kan meedoen zonder dat de opnemende congregatie die kosten draagt. Daarnaast zorgt de KOS ervoor dat gemeenschappen zolang mogelijk bij elkaar kunnen blijven. Dat kan betekenen dat een gemeenschap verhuist, waarvan een deel geïndiceerd is en het andere deel niet. Met name de kosten voor de niet-geïndiceerden worden door de KOS betaald, omdat die vaak hoger liggen.

Het aantal aanvragen is afgenomen ten opzichte van tien jaar geleden. Met name veel gemeenschappen van monialen zijn inmiddels verhuisd naar een kloosterverzorgingshuis; men heeft geen eigen klooster meer. Bij het honoreren van aanvragen in KOS-verband is het toekomstperspectief van cruciale betekenis. Er wordt gekeken naar de demografische opbouw en naar de aanwas. We denken dan niet aan tientallen, maar aan een gemiddelde stabiele aanwas over een aantal jaren. Bij de Clarissen in Megen hebben jonge meisjes zich verbonden om in te treden. Het zijn geen grote aantallen, maar toch....

Er komen soms aanvragen van buitenlandse congregaties voor bijvoorbeeld de financiering van een studie van Nederlandse zusters die daar zijn ingetreden. In principe zijn KOS-gelden uitsluitend voor aanvragen in Nederland. Maar als jonge vrouwen kiezen voor het religieuze leven en zij doen dat in het buitenland dan hoeft

dat geen beletsel te vormen, wanneer ze aan bepaalde voorwaarden voldoen. Een paar jaar geleden hebben we een project in Zwitserland ondersteund, een stichting vanuit Lioba (Egmond). Om een dergelijke aanvraag in behandeling te kunnen nemen moet er wel een relatie liggen met een Nederlands instituut. Dat instituut moet het verzoek zelf indienen, want we gaan niet in zee met individuele religieuzen en die relatie willen we duidelijk op papier hebben.

Een ander terrein waarover in KOS-verband wordt nagedacht betreft nieuwe vormen van religieus leven. Een paar jaar geleden is de Nicola gemeenschap in Utrecht in staat gesteld om een kleine kapel te bouwen. De vrouwelijke Norbertijnen in Hierden hebben een nieuw klooster gebouwd. Tijdens de open dag bleek dat de (participerende) besturen zeer enthousiast waren over het feit dat vrouwen en mannen samenkomen voor bezinning, terwijl ieder toch zijn of haar werkzaamheden buiten de deur heeft. Moet je wachten tot alles uitgekristalliseerd is voordat je ondersteuning geeft of moet je dat in een fase doen dat het nog helemaal niet zeker is? Die vragen stelt de KOS zich ook, want het ligt gevoelig. Er wordt regelmatig tegengesputterd: toen wij werden gesticht was ons bedje ook niet gespreid. Maar de tijden zijn veranderd en wanneer mensen belangstelling tonen voor het religieuze leven dan mogen religieuze instituten daar aandacht aan besteden. Wanneer we zo'n nieuw project na diverse vergaderingen voorleggen aan instituten dan beschrijven we in de begeleidende brief hoe het denkproces binnen de KOS is verlopen. Gaandeweg kom je tot een besluit gebaseerd op een grondige afweging; het is een moeilijk proces. Tot nu toe is het aantal afwijzingen op projecten die wij voorleggen zeer gering. Bij de Clarissen hebben we tachtig besturen aangeschreven. Allen doen mee, met uitzondering van één. Dat betekent dat de KOS niet zo-

maar op een eiland opereert, maar functioneert in opdracht van de religieuze instituten en weet wat hen beweegt.

PIN

In tegenstelling tot het werk bij de Commissie KOS heb je bij de Commissie PIN veel meer te maken met ontwikkelingen en organisaties die buiten de religieuze instituten liggen. De aanvragen komen van buiten, worden ingediend door organisaties of verenigingen die vaak nauwelijks een band hebben met religieuze instituten. Daardoor concentreren die aanvragen zich niet onder de Moerdijk, maar bestrijkt het werkterrein alles van Groningen tot Cadzand.

Wij krijgen de laatste tijd vrij veel aanvragen uit protestants-christelijke hoek en wanneer het gaat om strikt binnen-kerkelijke projecten worden die niet gehonoreerd. Men kan niet zomaar de PIN aanschrijven voor zaken die duidelijk bij een diaconie of bij een hervormde kerkgemeenschap thuishoren. Maar als het om oecumenische samenwerking gaat, zeker op het terrein van vluchtelingen of rond gemarginaliseerden in de samenleving, waarin protestanten vaak het voortouw nemen, dan kan men bij de PIN terecht.

Wanneer een aanvraag wordt afgewezen volstaan we niet met de mededeling: uw aanvraag valt niet binnen de criteria. Wij willen vermijden dat aanvragers van het kastje naar de muur worden gestuurd en we vermelden zo mogelijk waar zij eventueel wél een kans zouden maken.

De laatste jaren betreft een kwart van alle aanvragen hulp aan vluchtelingen.

Ook daar geldt dat we niet zomaar elke keer geven, maar liefst eenmalig of anders maximaal drie jaar. Toch blijkt dat het moeilijk is om andere financieringsbronnen te vinden. Dan doen wij ons best om er andere fondsen bij te betrekken. Een concreet voorbeeld is dat op 8 december een bijeenkomst werd georganiseerd door

PIN/MIN/Katholieke Noden. Toen hebben we met de besturen van de door die drie fondsen gefinancierde organisaties op het terrein van vluchtelingen gesproken over criteria en toekomstige financiering. Het is belangrijk om niet alleen projecten te beoordelen en uit te betalen, maar ook om signalen op te pakken en daar met de doelgroep over te spreken. Op 11 mei 2000 hebben AMA en PIN een bijeenkomst over vluchtelingen belegd, waarbij veel religieuzen aanwezig waren. Binnenkort zullen de eerste concrete voorstellen volgen. Tussen de secretarissen van AMA en PIN vindt regelmatig overleg plaats.

Ellen: wat de efficiency ten goede komt is dat we een heldere procedure hanteren. Iedereen moet schriftelijk een verzoek indienen. Binnen een week krijgt men een ontvangstbevestiging met uitleg van de procedure. Vervolgens vindt de voorselectie plaats. Indien de aanvraag binnen onze criteria valt krijgt men een standaard vragenlijst toegestuurd, waarin de nodige gegevens ingevuld moeten worden. In die brief staat een termijn genoemd, waarbinnen de vragenlijst geretourneerd moet worden. Vervolgens krijgt men bericht in welke vergadering de aanvraag aan de orde wordt gesteld. Als de vragenlijst terugkomt gaat deze naar een adviseur. Deze formuleert een advies en daarna wordt de aanvraag binnen de eerstvolgende vergadering besproken. Na goedkeuring worden de gelden opgevraagd. Alle projecten krijgen binnen een week na de vergadering bericht. Doordat je vanaf het eerste moment helder communiceert krijg je aanmerkelijk minder telefoontjes dan in het begin. Het is belangrijk om gestructureerd te werk te gaan. Je moet ook respect tonen voor het project. Mensen sturen je allerlei gegevens toe en stellen prijs op een ontvangstbevestiging. Tussen de allereerste brief en de uitbetaling verloopt nog geen half jaar. We betalen niet voordat we het geld hebben. Daar zijn we heel strikt in. Mijn ervaring is

dat het gewoon lekker loopt. Je merkt dat mensen gemakkelijk bellen met vragen of als ze iets niet begrijpen. Die contacten vind ik een van de aantrekkelijkste kanten van het werk.

Rogier: Ja, die intermediair-functie is van groot belang, zowel ten aanzien van de aanvragers als ten aanzien van de besturen. Vaak leg ik in de voorfase al contact. Dan check ik af hoe men zou reageren op een bepaald soort aanvraag. Dat geldt met name voor de KOS. Daardoor weet je dan tevoren dat er draagvlak zal zijn wanneer het project uiteindelijk goedgekeurd wordt. Het is niet dat we in het luchtledige werken en maar afwachten. Onlangs hebben we de opgegeven voorkeuren geactualiseerd. Alle besturen kregen een brief met daarin het overzicht van projecten die ze vorig jaar hebben goed gekeurd om na te gaan of dat nog klopt en of men misschien andere voorkeuren heeft ontwikkeld. Door intensief te communiceren en te informeren is de laatste jaren het vertrouwen in de PIN gestegen. In 2000 is er anderhalve ton méér toegezegd dan het jaar daarvoor en voor 2001 is dat wederom het geval. Over twee jaar gerekend dus een behoorlijke stijging. Al met al is het heel mooi en dankbaar werk. De religieuzen kunnen via PIN en KOS vele (maatschappelijke) activiteiten mogelijk maken die anders niet of nauwelijks zouden kunnen plaatsvinden.

Ellen (Tilburg, 1960): Mijn beide ouders zijn geboren en getogen in families, waarin het werk in de textiel fabriek centraal stond. Ze trouwden in 1956 en kregen twee dochters: mijn zus Ans en ik. Mijn zus heeft een handicap, maar maakte als kind gewoon deel uit van ons gezin. Daarna heeft ze enkele jaren in een gezinsvervangend tehuis gewoond. Vanaf dat moment was ik alleen thuis.

Rogier (Heerlen, 1951): Ik kom uit een middenstandsgezin. Mijn ouders leerden elkaar na de oorlog kennen. Mijn

moeder had haar verloofde tijdens een bombardement verloren. Mijn ouders hadden een modezaak in het centrum van Heerlen. Het leeftijdsverschil was vrij groot: mijn vader was twaalf jaar ouder dan mijn moeder. Mijn vader heeft in de oorlog allerlei verzetstaken uitgevoerd en hij belandde daardoor in de Duitse gevangenis. Daar heeft hij op latere leeftijd veel last van gekregen. Hij is op 65-jarige leeftijd overleden aan maagkanker. Mijn moeder had een leidinggevende positie in de zaak en ik heb haar op tal van manieren terzijde gestaan. Mijn moeder is twintig jaar weduwe geweest voordat ook zij overleed. Voor mij als enig kind was dat erg ingrijpend. Ineens ben je wees en heb je niemand meer om bepaalde dingen mee uit te wisselen.

Ellen: Mijn vader werkte heel hard; hij had ook nog verschillende bijbaantjes. Ik was twaalf en ging net naar de middelbare school toen mijn moeder ziek werd. Mijn zus verbleef juist toen in Werkenrode bij Nijmegen. Zodoende deed ik al jong het hele huishouden. Mijn moeder was mijn beste vriendin; zij was er steeds als ik uit school kwam. Zij was altijd even opgewekt en klaagde nooit. Mijn moeder overleed op mijn zeventiende. Dat was erg ingrijpend. Hoewel ik een hechte band heb met mijn zus, had ik toch het gevoel er alleen voor te staan. Toen ze na vier jaar terugkwam uit Werkenrode was ik verantwoordelijk voor haar. Hoewel we het niet breed hadden, hebben we het niet slecht gehad.

Rogier: Ik heb vrij lang gestudeerd: eerst rechten tot en met het kandidaats. Daarna ben ik geschiedenis gaan studeren in de vaste overtuiging dat ik daarmee overal werk zou kunnen vinden. In die tijd heb ik ook allerlei activiteiten verricht die niets met mijn studie te maken hadden. Ik heb bijvoorbeeld productiewerk in verschillende continubedrijven gedaan (zeer leerzaam!), was landelijk bestuurlijk actief in de jongerenafdeling van de voorloper van het huidige CDA

en heb veel studiereizen geleid. Naar Griekenland, Kreta, Spanje, Portugal (culturele campingreizen) en de Noordkaap. Ik heb veel van Europa gezien. Het was een leerzame tijd. Na mijn studie wilde ik de diplomatieke dienst in, maar werd helaas vanwege leeftijdsdiscriminatie niet toegelaten tot het zogenaamde *klasje*. Ik was al werkzaam in de archiefwereld toen ik een advertentie in de krant zag voor de functie van secretaris AKOR bij de KNR. Daar heb ik naar gesolliciteerd en met succes!

Ellen: Na de middelbare school wilde ik kleuterleidster worden, maar ik was te jong om toegelaten te worden tot de opleiding. Ik ben toen bij een accountantskantoor gaan werken, waar ik negen jaar gebleven ben. Op den duur voelde ik me daar niet meer op mijn gemak. Via het arbeidsbureau werd mij toen een baan aangeboden bij de KNR als typiste, dat was in 1986. Ik kwam op gesprek bij Johan Kruijsen en Theo Dirks. Ze vonden dat ik meer in mijn mars had dan enkel typiste en zodoende ben ik als secretaresse voor Rogier begonnen. Aanvankelijk stond het werk voor de AKOR centraal, en vervolgens kwam het secretariaat van het Bestuur KNR erbij. Er waren veel ups en downs bij de KNR, maar ik heb me er altijd thuis gevoeld. Mijn werk wordt gewaardeerd en dan is het prettig om voor religieuzen te werken.

Rogier ontmoette zijn latere echtgenote Agatha pas in de eindfase van hun respectievelijke studies geschiedenis en orthopedagogiek. Ze trouwden in 1981 en kregen twee dochters en een zoon: Carolijn, Rogier en Sophie.

Rogier: Ik was dertig toen ik trouwde. Het was misschien wel goed dat het niet eerder gebeurde, want ik had er niet aan moeten denken dat ik het reizen en de vele andere activiteiten had moeten missen. Ik denk dat je toch eerst moet uitrazen. Als je getrouwd bent en je hebt jonge kinderen dan ben je wat meer gebonden en moet je veel organiseren. Hoewel we

enigszins oudere ouders zijn, voelen we ons nog jong en actief, dus hopelijk zullen de kinderen er niet onder lijden. Zo ben ik jarenlang als coach van de hockeyteams van onze kinderen opgetreden. Onze kinderen spelen piano, dwarsfluit en saxofoon en zingen in koren. Wij zijn trouwe fans en slaan geen enkele uitvoering over.

Ellen: Bij mij ging het anders. Sjef en ik hebben elkaar leren kennen op de dansschool. Hij is de zoon van een textielabrikant. Juist toen wij pas getrouwd waren gingen we veel op pad en ondernamen uitstapjes met een hele groep van leeftijdsgenoten. Sommige mensen zeggen verbaasd: *Was je negentien toen je trouwde? Oh, dan heb je veel gemist*. Maar daar ben ik het niet mee eens: toen begon het juist voor mij. Ons leven is anders gelopen dan we eigenlijk verwacht hadden. Nu na zoveel jaren hebben we vrede met het feit dat we geen kinderen hebben, maar in het begin was dat moeilijk. Op een gegeven moment besef je dat je er je leven niet door moet laten beheersen. Sjef en ik hebben indertijd voor elkaar gekozen en nu genieten we van alles. Op de een of andere manier speelt daarin door dat mijn moeder zo jong is overleden. Eigenlijk begonnen mijn ouders het financieel net een beetje beter te krijgen, er kwamen subsidieregelingen, ik had een baan en Ans was goed onder dak. Toen stierf mijn moeder. Wat heeft zij eigenlijk aan haar leven gehad? vraag je je dan af. Alleen maar werken en ziek zijn. Daarom genieten wij zo veel mogelijk. Vakantie is een favoriete vrijetijdsbesteding. En we houden van sporten, kaarten en skiën. Het gevoel van vrijheid dat je hebt tijdens zo'n afdaling, dat is zalig. Of wanneer je samen op de top van zo'n besneeuwde helling staat in het zonnetje. Ik lees graag gedichten van Toon Hermans. Ze zijn eenvoudig, recht voor zijn raap. Het gedicht 'Geluk' heeft heel duidelijk mijn voorkeur. Behalve gedichten lees ik ook vaak romans. Laatst bijvoor-

beeld *Anna, Hanna en Johanna* van Marianne Fredriksson.

Rogier: ik hou meer van romans dan van gedichten: Vestdijk, Nootboom, Mulisch, Hermans en Voskuil natuurlijk: die kan ik aan iedereen die op een kantoor werkt aanbevelen. Ik heb alle zeven delen uit. Een andere hobby is het verzamelen van stropdassen, onder andere met gemeentelijke emblemen. Een groot deel van de bijna 1300 exemplaren hangt aan de muur. Ook ontwerp ik dassen bijvoorbeeld voor de Abdij van Berne en deze zijn te koop in de Abdijwinkel (ook dames-shawls).

Ik ben actief in diverse besturen: een commissie die twee begraafplaatsen beheert, de geschied- en oudheidkundige kring van de Baronie van Breda 'De Oranjeboom' (geen bier) en ben voorzitter van een stichting die aan het honderdjarig bestaan van een fraai kerkgebouw in 't Ginneken (een Rijksmonument) met de nodige activiteiten luister wil gaan geven. Overigens ben ik ook jaren lid van een parochiebestuur geweest.

En ik heb iets met water, want ik roei (dubbel twee zonder stuurman) en vaar heel graag. Het is een heerlijk gevoel wanneer je met z'n tweeën in die boot stapt, de eerste slagen doet en die monumentale boothuizen in

een snel tempo uit het zicht ziet verdwijnen. We hebben een rubberboot met buitenboordmotor en ik trek er vaak met de kinderen op uit, want Agatha houdt er niet van om op zo'n ding te zitten. Bij ons achter het huis stroomt een riviertje, waardoor je via de Bredase singels door kunt varen naar Terheijden of naar de Biesbosch. De kinderen kunnen daar zwemmen als ze willen. Eten en drinken mee en we zijn de hele dag weg. Zo gauw het mooi weer is, gaan we varen. Ik hou ook nog steeds enorm van reizen. Als het enigszins kan gaan we een keer per jaar naar Engeland om er de sfeer te proeven. We gaan vaak naar Italië, niet zozeer voor zon en zee, maar vooral voor de cultuur. Dit jaar gaan we naar Rome. Een week cultuur is eigenlijk het maximale wat je kinderen kunt aandoen. Wanneer ze dat hebben doorstaan, gaan we weer naar Zwitserland om te varen en te luieren.

Geluk

'k zie ons geluk soms duidelijk om me heen,
ik zie het and'ren in hun ogen dragen,
verdeeld in doordeweekse dagen,
'gelukkig zijn' dat doe je niet alleen.

Toon Hermans

Het gedicht op de volgende pagina van de Poolse dichteres Wislawa Szymborska sluit aan bij het thema van de multiculturele samenleving. Szymborska, wier oeuvre in 1996 bekroond werd met de Nobelprijs voor de literatuur, beschrijft hierin hoe kunstmatig staatsgrenzen zijn. De wolken, het zand, de stenen, de vogels, de insecten, de planten, de vissen, de sterren, de mist, de stemmen: dat alles is grenzeloos. Alleen wij mensen menen grenzen te kunnen trekken om ons territorium af te bakenen. Vanuit het perspectief van Szymborska een lachwekkende onderneming, die gedoemd is te mislukken.

Psalm

O, hoe gebrekkig sluiten de grenzen van de mensenstaten!
Hoeveel wolken drijven straffeloos over,
hoeveel woestijnzand sijpelt niet van land naar land,
hoeveel steentjes rollen in provocerende sprongetjes
bergafwaarts naar vreemde landouwen.

Moet ik hier elke vogel noemen, zeggen hoe hij vliegt
of uitgerekend neerstrijkt op de slagboom aan de grens.
Al is het maar een mus – zijn staart hangt buitenslands,
terwijl zijn snavel thuis is. En stilzitten is er niet bij!

Van de ontelbare insecten beperk ik me tot de mier
die zich tussen de linker- en rechterschoen van de grenswacht
niet geroepen voelt te antwoorden op diens waarheen en waarvandaan.

Ach, als je heel die chaos eens precies kon overzien,
op alle continenten tegelijk!
Smokkelt de liguster van de overkant niet net
blaadje nummer honderdduizend over de rivier?
Wie anders dan de inktvis met zijn brutaal lange armen
schendt de heilige zone van de territoriale wateren?

Kunnen we eigenlijk wel van enige orde spreken,
als zelfs de sterren niet uit elkaar te schuiven zijn
en we dus nooit zullen weten welke voor wie schijnt?

En dan nog dat verfoeilijke neerdalen van mist overall!
En dat stuiven van de steppe waar je ook maar kijkt,
alsof hij nergens recht doormidden wordt gesneden!
En die stemmen die op gediensstige luchtgolven weerklinken:
dat gepiep dat om iets roept, gepruttel dat iets betekent!
Waarlijk vreemd vermag alleen te zijn wat menselijk is.
De rest is gemengd bos, mollenwerk, wind.

Wisława Szymborska
(*Uitzicht met zandkorrel*. Een keuze uit de gedichten. Amsterdam 1997: Meulenhoff)

Colofon

Het KNR-besturenbulletin (ISSN: 1567-1003) is een uitgave van de afdeling communicatie van de KNR en verschijnt in principe drie tot vier maal per jaar. Met het bulletin willen de medewerkers van het bureau aan het Emmaplein in 's-Hertogenbosch de besturen van de religieuze instituten in Nederland informeren over zaken die hen, en daarmee 'hun achterban' bezighouden. Aan ieder bestuur van de bij de KNR aangesloten religieuze instituten wordt één exemplaar verstrekt. Daarnaast ontvangen leden van werkgroepen en commissies een exemplaar. Indien gewenst mogen artikelen overgenomen worden in orde- en congregatiebladen van de aangesloten religieuze instituten.

Opmaak en eindredactie: Miranda Roijers-Graumans, Nita van Bergen & Will van de Ven, KNR-afdeling communicatie, Postbus 111, 5201 AC 's-Hertogenbosch, tel. 073-6921316, fax. 073-6921322, E-mail W.vd.Ven@knr.nl